

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Філологічний факультет
Кафедра сучасної української мови

**ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ
В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІСЛОВА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

здобувач другого рівня вищої освіти

ОПП «Українська мова та література»

спеціальності 014 Середня освіта

Ністрян Христина Валентинівна

Керівник: доктор філологічних наук,

проф. Шабат-Савка С. Т.

Рецензент: кандидат філологічних наук,

доц. Струк І. М.

До захисту допущено:

протокол засідання кафедри № 7

від „25” листопада 2024 р.

Завідувач кафедри _____ проф. Світлана ШАБАТ-САВКА

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Ністряк Х. В. Технології інтерактивного навчання в процесі вивчення дієслова як частини мови в закладах загальної середньої освіти.

У кваліфікаційній роботі комплексно досліджено технології інтерактивного навчання в закладах загальної середньої освіти та можливості їхнього використання на уроках української мови при вивченні дієслова як частини мови; встановлено чітку систему інтерактивних технологій, що відображають педагогічну майстерність учителя, реалізують комунікативну компетентність учнів і забезпечують ефективне засвоєння тем, пов'язаних із вивченням дієслівних форм, зокрема – схарактеризовано інтерактивні технології колективно-групового навчання, інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології ситуативного моделювання, інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань. З огляду на праці вітчизняних учених визначено низку переваг у застосуванні інтерактивних технологій на уроках української мови в 7-му класі нової української школи, досліджено роль різноманітних методів («Мікрофон», «Мозковий штурм», «Акваріум», «Карусель», «ПРЕС», лінгвістична дуель, рольові ігри та ін.) і мультимедійних засобів у процесі реалізації теоретико-методологічних засад інтерактивності в ЗЗСО.

З огляду на інноваційні дослідження в лінгводидактиці репрезентовано методичні рекомендації та систему інтерактивних завдань і вправ щодо вивчення дієслова як частини мови в 7-му класі закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: технології інтерактивного навчання, інтерактивні методи, інтерактивні технології колективно-групового навчання, інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології ситуативного моделювання, інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань, урок української мови, дієслово, дієслівні форми, інтерактивні завдання та вправи, мультимедійні засоби, лінгводидактика.

ABSTRACT

Nistriian Kh.V. Interactive learning technologies in studying verb as a part of speech at general secondary education institutions

This thesis comprehensively examines the interactive learning technologies in general secondary education institutions and the possibilities of their use in Ukrainian language lessons while studying verbs as a part of speech. The author provides a clear system of interactive technologies that reflects the teacher's pedagogical skills, implements students' communicative competence, and ensures effective learning related to the study of verb forms through the interactive technologies of collective group learning. Drawing on the works of Ukrainian scientists, we identified several advantages of using interactive technologies in the Ukrainian language lessons in the 7th grade of the new Ukrainian school. The paper investigates the role of various methods («Microphone», «Brainstorming», «Aquarium», «Carousel», «PRESS», linguistic duel, role-playing games, etc.) and multimedia tools when implementing the theoretical and methodological foundations of interactivity in general secondary education institutions.

Given innovative research in lingo-didactics, the article presents methodological recommendations and a system of interactive tasks and exercises for studying the verb as a part of speech in the 7th grade of general secondary education institutions.

Key words: interactive teaching technologies, interactive methods, interactive technologies of collective group learning, cooperative learning interactive technologies, situational modeling interactive technologies, problem-solving interactive technologies, Ukrainian language lesson, verb, verb forms, interactive tasks and exercises, multimedia, lingo-didactics.

ДЕКЛАРАТИВНЕ СТВЕРДЖЕННЯ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ ПРО ДОТРИМАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ У КВАЛІФІКАЦІЙНІЙ РОБОТІ

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Христина НІСТРЯН
(підпис)

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ABSTRACT	3
ДЕКЛАРАТИВНЕ СТВЕРДЖЕННЯ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ ПРО ДОТРИМАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ У КВАЛІФІКАЦІЙНІЙ РОБОТІ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЛІНГВОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	13
1.1. Інтерактивні методи навчання в закладах загальної середньої освіти.....	13
1.2. Дієслово як частина мови в контексті морфології та лінгводидактики.....	19
1.3. Мультимедійні засоби як маркери інтерактивності на уроках української мови.....	29
Висновки до першого розділу.....	34
РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ.....	35
2.1. Інтерактивні технології колективно-групового навчання.....	35
2.2. Інтерактивні технології кооперативного навчання.....	39
2.3. Інтерактивні технології ситуативного моделювання.....	46
2.4. Інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань.....	53
Висновки до другого розділу.....	57
РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ, ВПРАВ І ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА У ЗЗСО.....	59
3.1. Урок у контексті інтерактивних форм навчання.....	59
3.2. Інтерактивні вправи та завдання на уроках української мови в процесі вивчення дієслівних форм.....	66
Висновки до третього розділу.....	73
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	81

ВСТУП

Модернізація освітнього простору XXI ст. пов'язана з інноваційною організацією та гуманізацією навчального процесу, з ефективним використанням у ньому різноманітних технологій, методик, методів, прийомів, форм та принципів навчання. Замість авторитарного підходу до педагогічного керівництва провідні вчителі впроваджують принципи педагогіки співробітництва, зосереджуючи увагу на особистісно-гуманному спілкуванні з учнями, на створенні сприятливого комунікативного середовища через встановлення контакту з учнями, організацію діалогів і дискусій на основі інтерактивного навчання.

Державний стандарт визначає необхідність формування базових знань у мовно-літературній галузі за визначальними напрямками: інформація, комунікація, текст, літературний твір і мовні засоби. Організація навчального процесу в цьому контексті потребує використання сучасних особистісно орієнтованих технологій, які спрямовані на засвоєння знань з української мови та літератури, на формування навичок креативності, самостійного розв'язання практичних завдань, аналізу дискусійних питань української філології.

Основною метою мовно-літературної освіти є розвиток в учнів однієї з основних навичок – комунікативної компетентності з опертям на принципи педагогіки партнерства та національно-патріотичні цінності. Це, зрозуміло, засвідчує потребу оновлення змісту мовної освіти та впровадження нових підходів до організації навчання. Досягнення цієї мети можливе через використання інноваційних технологій, які, за словами вітчизняних науковців, не виникають самі по собі, а є результатом наукових досліджень, спроб, експериментів і передового педагогічного досвіду. В цьому контексті важливу роль виконують інтерактивні методики як «способи інтенсифікації та оптимізації навчально-виховного процесу, мета яких – створити комфортні умови для навчальної взаємодії студентів, у ході якої вони набуватимуть досвіду пізнавальної діяльності у співпраці» [34, с. 202].

Інтерактивні технології навчання вивчають здавна. У практиці лінгводидактичних студій фіксуємо низку праць вітчизняних дослідників (Н. Васильєва, Л. Варзацька, О. Горошкіна, С. Караман, М. Олійник, С. Омельчук,

О. Пометун, О. Семенов, С. Сербин та ін.), які, по суті, сформували теоретичне підґрунтя та своєрідну модель функціонування інтерактивних методів навчання української мови в ЗЗСО. Власне, сьогодні постає необхідність виробити методiku використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови з опертям на той або той мовний рівень (фонетичний, лексичний, морфологічний, синтаксичний), з огляду на певну частину мови. Важливість цього питання полягає передусім у створенні комплексу завдань для вивчення української мови та літератури через інтерактивні методи, оскільки вікові особливості старшокласників вимагають використання комунікативно-прагматичних, діяльнісних і когнітивно орієнтованих методик.

Сам термін «інтерактивний» означає здатний до взаємодії, діалогу, тісної взаємодії [46, с. 130]. Традиційно інтерактивні методи навчання витлумачують як способи міжособистісної взаємодії у форматі «вчитель – учень», «учень – учитель», «учень – учень», що репрезентує якісне втілення цільових настанов освітнього процесу. Як зауважує О. Горошкіна, саме способи міжособистісної взаємодії «забезпечують ефективну реалізацію мети й завдань уроку, мають значний комунікативний, соціокультурний і виховний потенціал» [22, с. 7]. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках української мови сприяє розвитку мовленнєвих навиків учнів, виробленню добрих, кооперативних взаємин між однолітками та вчителями, формуванню толерантної особистості.

На думку С. Шабат-Савки, «технології інтерактивного навчання – яскраві й динамічні форми освітньої інтеракції, які передбачають моделювання життєвих ситуацій, конструювання діалогічних форм мовленнєвої діяльності, проведення соціально-рольових ігор, опрацювання дискусійних питань в аспекті колективно-групового та ситуативного навчання, що загалом сприяє створенню комфортних умов на уроці, вивищує учня, увиразнює його кмітливість і наполегливість у формуванні комунікативної компетентності» [59, с. 161].

Українські дослідники, аналізуючи різні аспекти використання інтерактивних методів навчання, характеризують їх позитивно. На основі узагальнення лінгводидактичних досліджень можна виокремити ключові

особливості інтерактивних методів навчання української мови та літератури: ці методи актуальні з огляду на виклики сьогодення, на якісні процеси комп'ютеризації суспільства, активне використання мультимедійних засобів і різноманітних інформаційних каналів зв'язку між людьми, зокрема й учнями; їхня безперечна роль виявляється у формуванні комунікативної компетентності, а також мовленнєвої, соціокультурної тощо; також ці методи мотивують учнів до самостійності, дають змогу сповна зреалізувати їхню креативність у процесі здобуття, узагальнення та систематизації теоретичних знань (Н. Голуб, О. Горошкіна, М. Пентиліук, Л. Пироженко, О. Пометун та ін.).

Як зазначає С. Сербин, ефективними є ті інтерактивні методи, які «спонукають учнів думати, зіставляти, усебічно аналізувати мовний і мовленнєвий матеріал, систематизувати його, конкретизувати власними прикладами, практично використовувати, переносити вміння й навички на інші факти, забезпечувати комунікативну спрямованість навчання» [53, с. 132]. Учні набувають навичок самостійної роботи, вміння знаходити потрібну інформацію, формулювати та обґрунтовувати свої ідеї, а також творчо підходити до розв'язання різних завдань.

Спостереження та практичний досвід навчання вказують на обмеженість окремих методик, які не забезпечують належного залучення учнів до регулярного спілкування. Це прогалину можна заповнити впровадженням інтерактивних методів навчання, що передбачають активне ситуативне спілкування школярів під час уроків української мови.

Актуальність кваліфікаційної роботи зумовлена відсутністю комплексного аналізу технологій інтерактивного навчання в контексті вивчення дієслова як частини мови. Попри суттєві напрацювання вітчизняних дослідників, на жаль, ще й досі нема монографічної праці, яка б відображала можливості використання інтерактивних методик при вивченні системи дієслівних форм – інфінітива, способових форм, дієприкметника, дієприслівника, дієслівних форм на -но, -то. Знання про дієслово як центральну, за визначенням І. Вихованця, частину мови необхідні, адже саме вони виформовують мовну компетенцію учнів, вможливають успішне написання зовнішнього незалежного тестування.

Мета роботи – проаналізувати технології інтерактивного навчання в закладах загальної середньої освіти та можливості їхнього використання на уроках української мови при вивченні дієслова як частини мови.

Реалізація мети передбачає розв’язання таких завдань:

- 1) дослідити технології інтерактивного навчання в лінгвотеоретичному аспекті з оперттям на основні напрацювання українських та зарубіжних учених;
- 2) проаналізувати особливості використання інтерактивних методів навчання на уроках української мови;
- 3) розглянути основні переваги застосування технологій інтерактивного навчання при вивченні дієслова як частини мови;
- 4) схарактеризувати роль мультимедійних засобів у процесі реалізації теоретико-методологічних засад інтерактивного навчання в ЗЗСО;
- 5) установити особливості використання інтерактивних технологій колективно-групового навчання на уроках української мови;
- 6) окреслити механізми реалізації інтерактивних технологій кооперативного навчання у процесі вивчення дієслова як частини мови;
- 7) визначити можливості інтерактивних технологій ситуативного моделювання під час вивчення дієслівних форм;
- 8) з’ясувати особливості використання інтерактивних технологій опрацювання дискусійних питань на рівні вивчення дієслова;
- 9) представити систему інтерактивних форм, завдань і вправ щодо вивчення дієслова як частини мови в 7-му класі закладів загальної середньої освіти.

Об’єкт дослідження – технології інтерактивного навчання як важливі складники освітнього процесу, спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів, розвиток їхніх інтелектуальних здібностей, комунікативних умінь і навичок, формування соціокультурної компетентності.

Предмет дослідження – застосування широкого спектру сучасних інтерактивних технологій на уроках української мови в процесі вивчення дієслова як частини мови.

Джерельною базою дослідження слугує: підручник «Українська мова» (2024) Ніни Голуб та Олени Горошкіної, що відповідає Державному стандарту загальної середньої освіти та навчальній модельній програмі НУШ і базується на засадах компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходу; модельна навчальна програма «Українська мова» для учнів 7-го класу ЗЗСО; інформаційні освітні ресурси, спрямовані на розв’язання низки завдань нової української школи. Як зазначають Н. Голуб і О. Горошкіна, їхній підручник побудовано так, щоб у процесі навчання учні «усвідомлювали важливість кожної теми, не втрачали інтересу до вивчення теорії і прагнули стати цікавими й бажаними співрозмовниками та співрозмовницями» [18, с. 3].

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано низку методів. Зокрема: для репрезентації інформації про інтерактивні технології навчання різних учених у царині методики викладання української мови використано *аналітично-синтетичний метод*; для систематизації фактичного матеріалу, аналізу підручників і модельних програм – *описовий метод*; *комунікативно-когнітивний метод* – для увиразнення діяльнісного підходу в методиці вивчення дієслова як частини мови, виокремлення низки вправ і завдань розпізнавально-репродуктивного, дедуктивного та індуктивного характеру; *словесний метод* – для пояснення методичних рекомендацій щодо використання інтерактивних технологій під час вивчення дієслова в ЗЗСО; *метод моделювання* застосовано для репрезентації креативного підходу в процесі створення діалогів, складання словосполучень, речень; *методику наскрізного навчання* використано для закріплення знань, умінь та навичок учнів з опертям на інтерактивні форми, завдання та вправи; *прийом мовного аналізу* застосовано для докладного вивчення дієслова в ЗЗСО, *метод проблемного навчання* використано для виокремлення дискусійних питань в аналізі системи дієслівних форм.

Наукову новизну кваліфікаційної роботи визначає те, що в ній схарактеризовано технології інтерактивного навчання як сучасні комунікативно-прагматичні й особистісно орієнтовані методики; з опертям на дієслово як частину мови представлено систему інтерактивних технологій колективно-групового,

кооперативного і проблемного навчання, технологій ситуативного моделювання, з визначеннях їхніх переваг, присутніх ознак, системи методів, скерованих на увиразнення активної співпраці вчителя та учнів, учнів з учнями, на формування толерантного діалогу, на ефективне засвоєння та закріплення нового матеріалу; обґрунтовано роль мультимедійних засобів на уроках української мови та інформаційних освітніх ресурсів, спрямованих на вдосконалення комунікативних умінь і навиків учнів; у контексті нової української школи для учнів 7-го класу ЗЗСО представлено методичні рекомендації щодо можливого застосування низки інтерактивних форм, завдань, вправ для кращого засвоєння системи дієслівних форм у закладах загальної середньої освіти.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи полягає в поглибленні знань про можливості реалізації інтерактивних технологій навчання в сучасному освітньому процесі, у формуванні всебічно обдарованої особистості учня, його соціокультурної компетенції; в інноваційному підході до висвітлення програмового матеріалу про дієслово та систему дієслівних форм у новій українській школі. Висновки розвивають окремі теоретичні положення лінгводидактики, функційної морфології, збагачують новими ідеями теорію методики викладання української мови, зокрема розширення її теоретичними складниками комунікативно-діяльнісного, функційно-стилістичного та когнітивного характеру.

Практичне значення одержаних результатів. Представлені в науковій праці методичні рекомендації щодо використання інтерактивних технологій навчання для вивчення дієслова в закладах загальної середньої освіти, самостійно складену й апробовану систему вправ і завдань можуть використовувати учителі-словесники на уроках української мови в 7-му класі, дбаючи про ефективне засвоєння матеріалу, формування мовленнєвих умінь і навичок, загалом про культуру усного та писемного мовлення учнів.

Результати проведеного дослідження можуть бути застосовані в практиці викладання навчальної дисципліни «Методика викладання української мови», для формування методичних рекомендацій щодо вдосконалення шкільних підручників

та оновлення каталогів вибіркових дисциплін для здобувачів першого і другого рівнів вищої освіти ОПП «Українська мова та література» спеціальності 014 Середня освіта.

Апробація результатів роботи. Основні теоретичні положення та висновки репрезентовано на щорічній студентській науковій конференції (Чернівці, 16 – 18 квітня 2024 р.). Тези доповіді розміщено в матеріалах конференції:

Ністряк Х. Технології інтерактивного навчання в процесі вивчення дієслова як частини мови. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Філологічний факультет. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2024. С. 131–132.*

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЛІНГВОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Інтерактивні методи навчання в закладах загальної середньої освіти

Активний процес освітніх реформ в Україні детермінує застосування якісно нових форм роботи задля різнобічного розвитку, виховання та соціалізації особистості здобувача освіти в закладах загальної середньої освіти. Висока результативність таких реформ залежить від інноваційних технологій, що їх використовують педагоги в освітній діяльності. Як зазначає В. Чайка, «технологічний підхід характеризує спрямованість педагогічних досліджень на вдосконалення діяльності навчання, підвищення її результативності, інструментальності, інтенсивності. До основних характеристик технологій навчання належать системність, науковість, концептуальність, відтворюваність, діагностичність, ефективність, умотивованість, алгоритмічність, інформаційність» [58, с. 230].

Поняття «технологія» пов'язане з грецьким за походженням словом, що має значення «мистецтво слова», «процес», «майстерність», «вміння». На думку вітчизняних дослідників, її основне призначення – «отримати гарантований результат. Праця педагога і є специфічним процесом, основна ціль якого – підготувати для суспільства освіченого й компетентного фахівця. А це можливо лише за умови грамотно й творчо зорганізованого процесу» [25, с. 4].

Імпонує розуміння сучасних технологій навчання як синтезу «здобутків педагогічної науки та практики, поєднання традиційних елементів минулого досвіду і нововведень, що породжені суспільним прогресом, процесами гуманізації та демократизації суспільства» [25, с. 5]; як цілісного алгоритму «організації ефективного засвоєння знань, умінь і навичок, що ґрунтується на оптимальній комбінації форм, методів, прийомів і засобів навчання, спрямованих на досягнення очікуваних результатів» [34, с. 193–194].

У лінгводидактиці, з огляду на організацію навчального процесу, орієнтованості на учня як суб'єкта цього процесу, на створення умов для саморозвитку та самовираження, виокремлюють різні освітні технології: технології особистісно зорієнтованого навчання, диференційованого навчання, кооперативного навчання, проєктного та креативного навчання, технології дистанційного навчання, дослідницького навчання [34, с. 194–195]. Однак у використанні тих або тих технологій домінує низка чинників, з-поміж яких організація освітнього процесу та проєктування роботи вчителя та учня; погодження їхніх дій, обґрунтоване використання певних методів і методик для очікуваних результатів відповідно до поставлених завдань; послідовність дій.

В умовах сьогодення помітне місце в освітньому процесі належить технологіям інтерактивного навчання, які відображають діалогічну організацію навчально-пізнавальної діяльності як учителя та учня, так і самих учнів.

Лексема «інтерактив» походить від англійського слова «interact», що означає «inter» – взаємний і «act» – діяти [22, с. 7]. Отож спільна дія, здатність до взаємодії, перебування в процесі діалогу, бесіди, інтеракції «з будь-ким (наприклад, людиною) чи з будь-чим (наприклад, комп'ютером)» [2, с. 10].

Технології інтерактивного навчання асоціюються з динамічністю освітнього процесу, вони зорієнтовані на активну навчальну діяльність учнів під час уроку, на підвищення творчих здібностей учня, на високі можливості особистості до соціальної адаптації та вміння реагувати на ті або ті виклики.

Як стверджують О. Пометун і Л. Пироженко, «інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [50, с. 7]. Відомі дослідники у своїх працях цілком переконливо виокремлюють чотири інтерактивні технології з оперттям на мету уроку, форми організації освітньої діяльності учня та вчителя:

- ✓ «інтерактивні технології колективно-групового навчання, що передбачають одночасну (фронтальну) роботу всього класу;

- ✓ інтерактивні технології кооперативного навчання, які засвідчують організацію роботи в малих групах учнів, роботу в парах;
- ✓ технології ситуативного моделювання, що вияскравлюють ігрове моделювання мовленнєвої ситуації;
- ✓ технології опрацювання дискусійних питань, які демонструють публічне обговорення суперечливого питання з української мови» [50].

У практиці лінгводидактичних студій термін «інтерактивні технології» використовують паралельно з терміном «інтерактивні методи навчання як способи взаємодії всіх учасників освітнього процесу, під час чого учні перестають грати пасивну роль і активно долучаються до навчальної діяльності» [2, с. 10]. Погоджуємося з І. Кочан та Н. Захлюпаною в тому, що інтерактивне – це передусім «діалогове навчання, у процесі якого відбувається взаємодія вчителя й учнів» [31, с. 119]. Отож постійний діалог і взаємодія учителя та учня, активна діяльність учнів на уроці, принцип «всі навчають кожного і кожен навчає всіх» – визначальні параметри інтерактивних технологій та методів.

Інтерактивні методи навчання мають такі особливості та правила, з огляду на змістовий та якісний показник освітньої діяльності учня: «1) кожна думка є важливою; 2) говори чітко, ясно, лаконічно; 3) не бійся висловлюватися; 4) обдумай – сформулуй – вислови; 5) вислухай – висловися – вслухайся; 6) наводь приклади, докази обґрунтуй; 7) усі ми є партнерами; 8) обговорюємо сказане, а не людину тощо» [2, с. 11].

О. Бойко, Т. Шевченко формулюють методичні правила щодо використання інтерактивних технологій на уроках української мови, зважаючи на кількість учнів, задіяних / незадіяних у роботі, Це зокрема: «у роботу мають бути залучені всі учні (у своїй більшості); потрібно заохочувати активну участь учнів у роботі; учням треба самостійно розробити правила взаємодії в малих групах та дотримуватись їх; з метою продуктивної роботи в малих групах під час застосування інтерактивних технологій навчання учнів не повинно бути більше 30 осіб; учні повинні бути підготовленими до роботи у великих та малих групах» [2, с. 11].

Інтерактивні технології мають на меті залучити учнів до активної діяльності, до висловлень думок щодо якогось важливого питання, до обміну думками, ідеями, знаннями, і завдання вчителя – створити сприятливі, комфортні умови навчання, щоб «той, хто навчається, відчував свою успішність та інтелектуальну спроможність» (Н. Бондаренко, Н. Вінглівська, Т. Герета, Л. Кратасюк та ін.)

Основу інтерактивних методів формує «спілкування. Воно має чітко визначену тему, мету, дидактичне завдання. Результатом такого спілкування є вирішення проблеми, розв’язання задачі, знаходження шляхів рішення критичної ситуації» [31, с. 18]. Як засвідчують лінгводидактичні джерела, інтерактивне навчання має такі характеристики: діалогічний підхід, рівноправну, толерантну взаємодію між учнями та вчителем, атмосферу успіху, усвідомлене регулювання та активізацію особистої поведінки, розвиток самовираження та пізнавальної самостійності учнів класу.

Інтерактивні методи навчання мають низку переваг, зокрема вони:

- ❖ стимулюють учнів до нетрадиційних підходів у навчанні;
- ❖ полегшують освоєння нового матеріалу та його аналіз;
- ❖ активізують критичне та творче мислення учнів;
- ❖ сприяють кращому запам’ятовуванню інформації;
- ❖ розвивають комунікативні навички, наприклад, чітке формулювання думок, коректне реагування на запитання, толерантне ставлення до однокласників і критичне осмислення власної поведінки;
- ❖ допомагають усвідомлювати відповідальність за результати групової роботи;
- ❖ формують навички самостійної роботи учнів.

На перший погляд, інтерактивне навчання може здаватися «легким», проте насправді воно є надзвичайно складним для вчителя, оскільки потребує великих зусиль для забезпечення дисципліни та уваги учнів. Крім того, важливо ретельно спланувати використання інтерактивних методів на уроці, поступово інтегруючи їх в освітній процес. Треба зазначити, що ефективність використання інтерактивних методів навчання значною мірою залежить від майстерності вчителя. Вчитель як

основний суб'єкт освітнього процесу має: 1) готувати учнів до уроку, пропонуючи їм завдання на читання, розмірковування та самостійне виконання; 2) обирати доцільні інтерактивні завдання та вправи, які допоможуть учням зрозуміти тему; 3) надавати учням час для обдумування інтерактивних вправ і завдань, щоб вони виконували їх серйозно, а не механічно чи граючи; 4) використовувати 3–5 інтерактивних вправ під час одного уроку, щоб не перевантажувати учнів; 5) проводити обговорення після виконання інтерактивів, акцентуючи на позитивних та негативних аспектах вивчення певної теми; 6) здійснювати бліцопитування та перевіряти домашні завдання.

Як відомо, метод – складник технології навчання, а тому цілком логічно розглядати інтерактивні методи з огляду на класифікацію інтерактивних технологій. Учитель-словесник, обираючи той або метод, має чітко визначити його основну мету, конкретні завдання, які будуть вирішуватися під час уроку, а також оцінити його лінгводидактичний потенціал для досягнення цих цілей. Результативність методу слугує критерієм його ефективності.

Інтерактивні методи – надзвичайно гнучка категорія в сучасній лінгводидактиці. Так, на уроках української мови можна застосовувати різноманітні інтерактивні методи, наприклад: мозковий штурм, гронування, мікрофон, незакінчені речення, займи позицію, коло ідей, правильні та хибні висловлювання, таблиця «З-Х-Д» («Знаємо – Хочемо дізнатися – Дізналися»), метод ПРЕС, активне слухання, акваріум тощо, що демонструють педагогічну майстерність вчителя, виразну ефективність у процесі засвоєння нового матеріалу чи повторення вивченого. Проте межі між інтерактивними методами подекуди умовні, адже дуже часто вони переплітаються і можуть бути адаптовані в залежності від контексту, змісту матеріалу та цілей навчання. Наприклад, мозковий штурм справді можна інтерпретувати по-різному. Він може належати до методів колективно-групового навчання, оскільки зазвичай передбачає активну участь усіх учнів класу в генерації ідей. Утім, оскільки під час мозкового штурму обговорюються різні думки і позиції, він також може вписуватися в методи ситуативного моделювання, де учасники розглядають реальні ситуації і проблеми.

Отож гнучкість у навчанні слугує ключовим чинником для успішного освітнього процесу. Зміна підходів до навчання в залежності від потреб учнів може значно підвищити їхню мотивацію та зацікавленість. Учителі, які можуть адаптувати свої методи, не лише покращують засвоєння матеріалу, а й створюють креативне середовище, де кожен учень має можливість реалізувати свій потенціал.

За сучасними лінгводидактичними розвідками, інтерактивні методи навчання мають великий потенціал для покращення навчального процесу. Вони стимулюють активну участь учнів, що, у свою чергу, підвищує їхню мотивацію. До основних переваг інтерактивних методів належить:

- *залучення учнів*: інтерактивні методи, такі, як: групові обговорення, рольові ігри та проєкти, дають змогу учням брати активну участь у навчальному процесі, що робить його більш динамічним і цікавим;

- *розвиток критичного мислення*: учні вчаться аналізувати інформацію, ставити питання і формулювати власні висновки, що сприяє розвитку критичного мислення;

- *поліпшення комунікаційних навичок*: робота в групах, у команді вимагає від учнів спілкування та взаємодії, що допомагає їм розвивати навички комунікації;

- *індивідуалізація навчання*: учні можуть працювати у своєму темпі, залежно від потреб і стилю навчання.

Відзначимо: інтерактивні методи навчання можуть зробити навчальний процес більш продуктивним та захопливим для всіх учасників цього процесу. Вони справді стимулюють учнів до активної участі на уроці, що сприяє глибшому розумінню матеріалу. Вони дозволяють створити середовище, де учні можуть ставити питання, досліджувати, експериментувати та обговорювати. Завдяки інтерактивним методам, учні отримують можливість практично застосовувати свої знання, що підвищує їхню впевненість і готовність до життя поза класом. Цілком погоджуємося з ученими-методистами, які витлумачують інтерактивне навчання як «навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного вирішення навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів» [44, с. 6].

У процесі інтерактивного навчання учні збагачують свій соціальний досвід, вчаться культурно взаємодіяти з іншими, налагоджувати конструктивні стосунки, працювати в команді, уважно слухати співрозмовників, поважати думку іншої особистості, активно формулювати цікаві ідеї, грамотно й виважено повідомляти своє бачення тієї або тієї ситуації, аргументовано робити висновки, йти на компромісне розв'язання якоїсь проблеми, уникати конфліктних ситуацій, уміти будувати діалогічні моделі людської комунікації.

Сучасний урок української мови неможливо уявити без інтерактивних методів навчання. Їхня ефективність базується на методичних підходах, які сприяють формуванню активної позиції учнів у навчальному процесі. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках української мови сприяє розвитку в учнів усного і письмового мовлення, підвищенню культури спілкування та словникового запасу, умінню виокремлювати основну думку й критично мислити, формуванню пізнавального інтересу до вивчення української мови, водночас створенню на уроках атмосфери співробітництва та взаємодії, успішній реалізації компетентісно орієнтованого навчання.

Отже, інтерактивні технології навчання – це цілісні алгоритми взаємодії учасників навчального процесу на уроках української мови в контексті спільного розв'язання тих або тих завдань. Їхня домінанта – активна співпраця, толерантний діалог учителя та учня, учня та учня як рівноправних субстанцій освітнього процесу.

1.2. Дієслово як частина мови в контексті морфології та лінгводидактики

У шкільній граматиці дієслово кваліфікують як окрему повнозначну частину мови, що позначає дію чи стан предмета як процес. Низка граматичних категорій (вид, перехідність / неперехідність, стан, спосіб, час, особа, число, рід) увиразнюють дієслівну семантику, передають динамічність як посутню ознаку дієслова.

В академічній граматиці дієслово посідає, на думку І. Вихованця та К. Городенської, центральне місце як «основний клас ознакових слів, що

виражають дії, процеси та стани. Центральність дієслова зумовлена його найбільшим набором морфологічних категорій, серед яких розрізняють власне-дієслівні категорії способу, часу та виду і невластиві-дієслівні категорії особи, числа й роду [10, с. 364–365].

Як зазначає М. Плющ, процесуальність, або динамізм, – це становлення чи розгортання ознаки в часовій перспективі [48, с. 242].

У ЗЗСО важливо зосередити увагу учнів на ті або ті ознаки дієслова як частини, зокрема йдеться про визначення обширу поняття дії, про обсяг динамічності та процесуальності, які властиві дієслову. Так, у граматичних студіях з української мови виокремлено 41 групу дієслів за семантикою. У школі варто акцентувати, що зміст дієслова – це: 1) конкретна фізична дія, що її виконує якась особа (читати, малювати, плести, орати); 2) стан, у якому перебуває особа чи предмет (спати, лихоманити, лежати); 3) перехід із однієї якості предмета в іншу (старіти, зеленіти, чорніти, молодіти); 4) ставлення особи до тих, хто її оточує, або до зовнішнього світу, довкілля (любити, глузувати, ненавидіти).

Це низка дієслів, що має конкретну семантику, як-от: «руху»: летіти, мчатися, пересуватися, плентатися, стрибати, нестися; «бажання»: хотіти, бажати, прагнути, мріяти, кортіти; «волевиявлення»: дозволяти, казати, наказувати, керувати, командувати; «зневаги і огиди»: гидувати, гребувати, ненавидіти, гордувати, зневажати; «мовлення»: говорити, оповідати, розказувати, шепотіти, жебоніти; «мислення»: мислити, думати, міркувати, марити, мріяти, планувати тощо.

Зрозуміло, що обсяг поняття «дія» не обмежений названими семантичними групами. Він значно ширший. На прикладі вірші Л. Лужецької самі учні зможуть у цьому переконатися, виписавши з поданого тексту дієслова та з'ясувавши їхню семантику.

«Дієслово – слово діє:

Ходить, робить, носить, сіє,

Слово плаче і радіє,

Усміхається і мріє.

Дієслово – слово діє:

Вірить, любить і жаліє,
 Не злословить, не лукавить,
 Серця ближнього не ранить.

Дієслово – слово діє:
 Народилось і зоріє,
 Розвивається і квітне,
 Слово любе, слово рідне!»

Найбільш виразно протиставлені між собою іменник і дієслово. Іменник передає значення предметності, тоді як дієслово позначає ознаку процесу. Іменник має категорії роду, числа, відмінка, а дієслово характеризується категоріями виду, перехідності або неперехідності, стану, способу, часу, особи, числа та роду. Парадигма іменника формується через відмінювання, тоді як дієслівна (способова) парадигма — через дієвідмінювання та зміну за особами. Пор.: *боротися і боротьба, планувати і план.*

Прикметник і дієслово об'єднує те, що вони обидва виражають ознаку, але прикметник передає ознаку в статичній формі, а дієслово – в динамічній. Прикметник має категорії роду, числа і відмінка, тоді як дієслово – категорії виду, перехідності чи неперехідності, стану, способу, часу, особи, числа і роду. Парадигма прикметника формується через відмінювання, а дієслова – через дієвідмінювання. Пор.: *зелений і зеленіти, молодий і молодіти.*

Прислівник, подібно до дієслова, виражає ознаку, але на відміну від дієслова, він відображає статичну (вторинну) ознаку, тоді як дієслово виражає динамічну ознаку. Прислівник є незмінною частиною мови, а дієслово має граматичні категорії виду, перехідності-неперехідності, стану, способу, часу, особи, числа та роду. Прислівник не має парадигми, натомість дієслівна (способова) парадигма формується через дієвідмінювання. Пор.: *радо і радіти, мудро і мудрувати.*

Як зауважує М. Плющ, особливістю дієслова є поєднання в його парадигмі різних граматичних форм: дієвідмінюваних особливих (*пишу, писатиму, пиши* та ін.) і родових (*писав, писала, писав би* та ін.); відмінкових (*написаний, написаному*) і незмінюваних – дієприслівникових (*пишучи, написавши*) та інфінітива (написати)

[48, с. 242]. А отже, навчити учнів розрізняти ці форми, знати їхні особливості – важливе завдання вчителя, яке можна виконати з використанням інтерактивних методів навчання.

Оскільки дієслово має найбільше граматичних категорій, йому властива і найбільша парадигма. До складу дієслівної парадигми входять такі граматичні форми:

- інфінітив: *писати, здаватися, клястися, кипіти, танцювати*;
- способів, або особові й родові форми: *пишу, читав, думатиму, будеш вчитися, ходімо, ріжте, малював би*;
- дієприкметник: *зблідлий, осяяний*;
- дієприслівник: *мандруючи, відвідавши*;
- безособові форми на -но, -то: *зроблено, здійснено, вилито*.

Інфінітив – це початкова, незмінна форма дієслова, яка називає дію або стан, не вказуючи на час, спосіб, особу, число; відповідає на питання *що робити? що зробити?* Напр.: *писати – написати, сідати – сісти*. Інфінітив має свій маркер – суфікс -ти / -ть, пор.: *любити // любить; читати // читать*.

Ця дієслівна форма має категорію виду (недоконаний – доконаний): *поздоровляти – поздоровити, збивати – збити*; категорію стану (активний і пасивний): *фотографувати – фотографуватися, будувати – будуватися*; категорію перехідності / неперехідності: *читати книгу і ходити по землі*.

При вивченні інфінітива вчителів важливо звернути увагу на синтаксичні функції, що їх виконує ця дієслівна форма. Йдеться про функції головних і другорядних членів речення, як-от: *Життя прожити – не поле перейти* (підмет і присудок); *Бажання вчитися в університеті – непереборне* (неузгоджене означення); *Прошу вас надіслати листа* (додаток); *Сашко пішов купити хліба. Прийшла мати рибку взяти, на вечерю всіх позвати* (обставина).

Способі дієслівні форми. Дієслова дійсного способу відмінюються у минулому часі за числами і в однині за родами, у теперішньому і майбутньому часах – за особами і числами.

Дієслова наказового способу змінюються за особами і числами.

Дієслова умовного способу змінюються за числами і в однині за родами.

До I дієвідміни належать дієслова, які в 3-ій особі множини мають закінчення *-уть, -ють: кажуть, живуть, шийуть*, а також дієслова з основою на *-оло-, -оро-*: *полоти, колоти*; дієслова з основою на *-ота-*: *булькотати, муркотати*.

До II дієвідміни належать дієслова, які в 3-ій особі множини мають закінчення *-ать, -ять: люблять, лежать*, а також дієслова з основою на *-отіти*: *булькотіти, муркотіти*, з основою на *-и, -і, -ї*: *бачити, летіти, доїти*.

Дієприкметник – особлива форма дієслова, що виражає ознаку за дією або станом і поєднує в собі граматичні особливості дієслова і прикметника. Із дієслівних граматичних ознак дієприкметник має вид – доконаний або недоконаний, час – теперішній або минулий. Дієприкметнику властиві активний і пасивний стан.

Активні дієприкметники творяться за допомогою суфіксів *(-уч(ий) / -юч(ий); -ач(ий) / -яч(ий); -л(ий)*, напр.: *ріжучий, дозрілий*.

Пасивні дієприкметники мають за допомогою суфіксів *-н(ий), -ен(ий), -т(ий)*: *виконаний, пошитий*.

Дієприслівник – це незмінна форма дієслова, яка вказує на додаткову до основного дію і відповідає на питання *що роблячи? що зробивши?* Пор.: *пишучи, читаючи, написавши, прочитавши*. Цій формі властиві дієслівні ознаки виду (доконаного чи недоконаного), перехідності / неперехідності, часу (минулого або теперішнього).

Дієприслівник разом із залежними від нього словами утворює дієприслівниковий зворот, який у реченні є поширеною обставиною. Напр.: *Літа не минули, лиш, втомившись жаром палким, на хвилину заснули* (Б. Лепкий). Дія, названа дієприслівником, виконується тим же суб'єктом, що й основна дія, названа дієсловом-присудком: *іде, озираючись; сказав, не подумавши*.

Речення, у яких дії, позначені дієсловом-присудком та дієприслівником, виконуються різними суб'єктами, побудовані неправильно: *Оглядаючи околицю села, туристів зацікавили руїни старовинного замку*.

Дієприслівники недоконаного виду творяться за допомогою суфіксів *-учи / -ючи; -ачи / -ячи*; дієприслівники доконаного виду – за допомогою суфіксів *-ши* (коли основа закінчується приголосним звуком) або *-вши* (коли у кінці основи є голосний звук): читаючи, лежачи, написавши, зрадивши.

Безособова дієслівна форма на *-но, -то* твориться від пасивних дієприкметників, пор: прочитаний – прочитано, виконаний – виконано, розглянутий – розглянуто. Ця незмінна форма виконує синтаксичну функцію головного члена односкладного безособового речення, напр.: *На сизих луках скошено отаву.*

До загальнодієслівних категорій належать:

Категорія виду. Змістом категорії виду є відношення дії до її внутрішньої межі, до завершеності. Категорія виду складається із грамем доконаного і недоконаного виду. **Дієслова доконаного виду** (що зробити?) означають дію, яка в часі її протікання обмежена завершена або буде завершена, обмежена в минулому або в майбутньому, пор.: *виросли, зів'язати списати*. Інваріантим значенням дієслів **недоконаного виду** є незавершена, необмежена у минулому, теперішньому або майбутньому дія: *примовляти, летіти, бродити*.

Видова пара – це два тотожні за лексичним значенням дієслова, які відрізняються лише граматичним значенням.

Творення видових форм доконаного і недоконаного виду:

1. Префіксальний спосіб. Власне видових префіксів в українській мові лише сім: *писати – написати*.

2. Суфіксальний спосіб. Для творення видових пар використовуються суфікси: *поздоровити – поздоровляти*.

3. Акцентуаційний спосіб полягає у тому, що видова пара твориться за допомогою наголосу *скликати – скликати*.

4. Суплетивізм: *брати – взяти, говорити – сказати*.

Категорія перехідності та неперехідності – загальнодієслівна категорія. Перехідні дієслова керують відмінковими формами знахідного відмінка без прийменника (малювати картину), родового – зі значенням «частини від цілого»

(купити меду), родового – при запереченні (не виконати волі). Інші відмінкові форми, дієслова з постфіксом -ся слугують маркерами неперехідних дієслів (взутися в чоботи, володіти світом).

Категорія стану як загальнодієслівна містить дві грами активного і пасивного стану, проте охоплює не всі дієслова. Активний стан характеризують перехідні дієслова, що їх використовують в активних синтаксичних конструкціях (*Хлібороби обробляють поле*). Пасивний стан відображає відношення суб'єкта до об'єкта (*Пісня виконується відомим артистом*). Граматичними маркерами слугують грами орудного відмінка, постфіксальні дієслова, пасивні дієприкметники; форми на -но, -то.

Категорія способу (дійсного, наказового та умовного) притаманна дієсловам, що пов'язані з граматичними категоріями часу, особи, роду.

Дієслова дійсного способу відображають реальну дію, представлену в теперішньому, минулому і майбутньому часі. Зокрема, **дієслова теперішнього часу**, що змінюються за особами та числами, виражають дію, яка відбувається у момент мовлення (*пишу, маляю, маляєш, співаємо, плачуть*).

Дієслова минулого часу виражають дію, що відбувалася або відбулася до моменту мовлення. Вони творяться за допомогою суфіксів -в-, -л- та родових закінчень (писав, писала, писало), їм властива категорія роду та числа.

Дієслова майбутнього часу означають дію, яка здійсниться або триватиме після моменту мовлення. Вони змінюються за особами й числами, мають три форми:

- ✓ проста форма доконаного виду (напишу, заспіваєш, приїдемо);
- ✓ складна форма майбутнього часу (писатиму, читатимеш, малюватимемо);
- ✓ складена форма, утворена за допомогою інфінітива та допоміжного дієслова (буду писати, будеш малювати, будуть веселитися).

Дієслова наказового способу виражають позачасову ірреальну дію, передають спонукальну семантику, волевиявлення мовця, наказ, заклик, прохання. Вони змінюються за особами та числами (пиши, читаймо), мають синтетичні

(малюймо, радійте) та аналітичні форми (хай малює, нехай танцюють). У парадигмі наказового способу відсутня грамема 1-ої особи однини.

Дієслова умовного способу виражають позачасову ірреальну дію, яку реалізує дієслово у формі минулого часу та формотвірна частка *б / би* (писала *б*, читав *би*, малювали *б*).

Категорія особи тісно пов'язана з категорією часу й представлена 1-ою, 2-ою, 3-ою особами однини та множини. Особі форми увиразнюють функціонування двоскладних реченнях: 1 особа однини позначає дію, яку виконує мовець *я пишу*; 2 особа – називає дію, яку виконує слухач *ти пишеш*, 3 особа називає дію, яку виконує стороння особа, яка не бере участі у розмові *він читає*. 1 особа множини виражає дію, яку виконують декілька осіб, серед яких є мовець *ми пишемо*, 2 особа – називає дію, яку виконують декілька співрозмовників *ви слухаєте*, 3 особа – означає дію, яку виконують декілька сторонніх осіб *вони малюють*.

Власне, ключові завдання у процесі вивчення дієслова такі:

- ✓ допомогти учням сформувати розуміння дієслова як частини мови, зосередити увагу на його змістових і граматичних параметрах (наявність загальнодієслівних категорій, виконання синтаксичних функцій, наявність словотвірних морфем);
- ✓ навчити дітей визначати дієслівні форми: неозначену форму, способів форми, дієприкметник та дієприслівник, незмінні безособові форми на -но, -то;
- ✓ сформувати навички змінювання дієслів за особами, числами та родами;
- ✓ розвивати навички щодо визначення дієвідмін;
- ✓ збагачувати словниковий запас учнів дієсловами та навчати їх правильного вживання в усному та писемному мовленні;
- ✓ формувати знання в пунктуаційному оформленні дієприкметникових та дієприслівникових зворотів тощо.

Усі ці знання, уміння та навички формуються та розвиваються поетапно, у різних класах. Так, ще в початковій школі, у *першому класі*, учні знайомляться з дієсловом. Вони легко знаходять слова, що відповідають на питання що робити?; що роблять?; що зроблять та ін.

У *другому класі* учням розповідають про дієслова як слова особливої семантики – динамічного позначення дій, станів, процесів; акцентують на запитаннях, що їх можна поставити до дієслова (що робити?; що зробити? що робив?; що робиш? та ін.; допомагають усвідомлювати часові форми та їхню змінюваність за особами.

У *третьому класі* подають матеріал про дієслово як частину мови, визначають значення цієї частини мови, синтаксичну роль у реченні, зв'язок з іменником, а також учнів вчать змінювати дієслова за часами, числами, особами й родами, визначати неозначену початкову форму дієслова. Водночас це робота з дієсловами, які мають синоніми та антоніми-синонімами, з функціонуванням неозначеної форми у пареміології – у прислів'ях і приказках.

У *четвертому класі* учні поглиблюють свої знання про лексичне значення дієслів і їх дієвідмінювання. Вони вчаться визначати особу, вживати дієслова в теперішньому, майбутньому та минулому часі, а також правильно писати особові закінчення в дієслівних формах першої та другої дієвідміни. Учні навчаються вводити дієслова в речення та тексти, будувати речення з однорідними членами – присудками. Особливу увагу приділено переконструюванню тексту із зміною граматичної форми, наприклад, заміні однієї часової форми на іншу, зміни неозначеної форми дієслова на часову і навпаки. Учні працюють над добором часових форм дієслів відповідно до змісту тексту, будують речення за схемами, переказують та переконструюють тексти із зміною особи, визначаючи відповідну особову форму дієслова в залежності від контексту. Вивчення дієслів відкриває великі можливості для розвитку усного і писемного мовлення учнів.

Усебічно дієслово як частину мови та дієслівні форми (дієприкметник і дієприслівник) вивчають у 7-му класі. Відповідно до програми для вивчення цих тем, написання контрольних робіт, есе тощо відведено 31 год. Отож учні вивчають такі теми:

- «Дієслово. Загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.
- Форми дієслова: неозначена форма, особові форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові форми на -но, -то (загальне ознайомлення).

- Неозначена форма (інфінітив) та особові форми. Доконаний і недоконаний види дієслова.
- Часи дієслова. Теперішній час. Минулий час. Зміна дієслів у минулому часі. Майбутній час. Дієслова I і II дієвідмін. Дієвідмінювання дієслів теперішнього і майбутнього часу.
- Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного способу і наказового способу.
- Безособові дієслова.
- Способи творення дієслів.
- Правопис дієслів
- Не з дієсловами (повторення).
- Правопис -ться, -шся в кінці дієслів (повторення).
- Букви е, и в особових закінченнях дієслів I і II дієвідмін (повторення).
- Буква ь у дієсловах наказового способу.
- Внутрішньопредметні зв'язки. Лексикологія і фразеологія. Уживання дієслів-синонімів, антонімів у переносному значенні; засвоєння найуживаніших фразеологізмів (у т. ч. приказок і прислів'їв), крилатих висловів, до складу яких входять дієслова»[43].

У процесі вивчення дієслова учень розвиває свою **компетентність**, а саме:

- усвідомлює дієслово як самостійну частину мову, що має значення, формально-граматичні та синтаксичні ознаки;
- уміє визначати дієслово на рівні речення, вказувати його граматичні категорії, обґрунтовувати належність до певної дієвідміни;
- уміє утворити видову пару, визначає засоби дієслів доконаного чи недоконаного виду;
- обґрунтовує написання орфограм, не порушує акцентуаційних норм у вимові дієслів;
- виявляє та виправляє помилки, пов'язані з вивченими орфографічними правилами, а також помилки у формах залежних слів;
- коректно використовує дієслова відповідно до типу мовлення;

- аналізує стилістичні функції дієслів у художньому та публіцистичному тексті, в офіційно-діловій документації;
- самостійно складає речення, текст, моделює діалогічні ситуації з використанням усіх дієслівних форм;
- редагує тексти, замінюючи повторювані дієслова синонімами, трансформуючи одні способові форми в інші, уникаючи орфографічних та пунктуаційних помилок;
- створює власні висловлювання на соціокультурні теми, увиразнюючи експресивний потенціал дієслів, зокрема у художньому стилі з дієсловами в другій особі однини, а також ділові документи (інструкції) з дієсловами в третій особі множини.

Тільки за умови спільної праці вчителя та учнів можна досягнути високого рівня засвоєння знань щодо дієслова як частини мови в освітньому процесі, під час уроків української мови, зокрема із використанням різних інтерактивних методів і методик.

1.3. Мультимедійні засоби як маркери інтерактивності на уроках української мови

Використання мультимедіа в освітньому процесі значно впливає на якість навчання, адже підвищується рівень залучення учнів до уроку, поліпшується розуміння навчального матеріалу. Як зауважують Н. П'яст, О. Цимбал, «мультимедіа – програмні та апаратні засоби, що забезпечують відтворення на екрані дисплею відеоінформації (із звуковим супроводом), записаної на компакт-диску, отриманої комп'ютерною мережею, електронною поштою, телевізійними каналами» [52, с. 135].

Мультимедійні технології, що, безперечно, слугують маркерами інтерактивного навчання, дають змогу вчителям використовувати різноманітні засоби, зокрема – відео, анімації, звукові ефекти, інтерактивні елементи, застосування інтернету, соціальних мереж, що робить навчання більш цікавим та ефективним. Мультимедіа сприяє персоналізації навчального процесу, дозволяючи

студентам працювати у власному темпі та згідно з їхніми індивідуальними потребами. Віртуальні навчальні платформи, які інтегрують мультимедійні елементи, вможливають створення індивідуальних освітніх маршрутів для кожного учня, що забезпечує ефективніше засвоєння знань.

На думку С. Шабат-Савки, «мультимедійні інформаційно-комп'ютерні технології допомагають покращити якість знань учнів, підвищити ефективність освітнього процесу, сприяють розвитку дослідницьких, аналітичних і творчих здібностей школярів. З використанням комп'ютера чи проєктора сучасні уроки української мови та літератури цікавіші та яскравіші, вони сприяють диференціації та індивідуалізації навчання, активізації діяльності вчителя та учня (урок-екскурсія, урок-конференція, урок-презентація)» [59, с. 164].

Застосування інтерактивних методів навчання педагогами в поєднанні з сучасними навчальними програмами та платформами («На урок», Google Презентації, «Є-мова», «Duolingo», «Мова – ДНК нації», «MOVA.info», «Education Era», «Експрес-уроки української від Олександра Авраменка», «Тренажер з правопису української мови», «Всеосвіта», Мовна майстерня «Слово на нОво», Google Forms та ін.) надзвичайно важливо. Вони сучасні, динамічні, відповідають вимогам часу, що суттєво підвищує якість освіти.

Мультимедійні засоби слугують маркером інтерактивних технологій і відіграють важливу роль у навчанні, зокрема на уроках української мови. Ось кілька ключових аспектів їхньої значущості:

Підвищення зацікавленості: використання відео, презентацій, інтерактивних вправ та ігор робить уроки більш цікавими і залучає учнів до активного навчання.

Візуалізація інформації: мультимедійні матеріали допомагають візуалізувати складні концепції, що робить їх легшими для розуміння. Наприклад, графіки, діаграми і картинки можуть ілюструвати граматичні правила або лексичні теми.

Різноманітність навчальних методів: мультимедійні ресурси дозволяють вчителям використовувати різноманітні методи навчання, як-от: колективна робота, проєктна діяльність, індивідуальні завдання, що відповідають різним стилям навчання учнів.

Доступ до ресурсів: інтернет і мультимедійні бібліотеки надають широкий доступ до літератури, статей, документальних фільмів та інших ресурсів, що можуть бути використані для глибшого вивчення теми.

Розвиток цифрових навичок: використання мультимедійних засобів у навчанні допомагає учням розвивати навички роботи з технологіями, що є важливими в сучасному світі.

Індивідуалізація навчання: учні можуть працювати з мультимедійними матеріалами в зручному для них темпі, що дозволяє врахувати їхні індивідуальні потреби та рівень підготовки.

Упевнені, з огляду на власний педагогічний досвід, що мультимедійні засоби не тільки покращують якість навчання, але й роблять його більш інтерактивним і цікавим для учнів.

Мультимедійні технології розширюють можливості для розвитку професійних навичок та підвищення кваліфікації викладачів. Використання мультимедіа в навчанні дозволяє викладачам постійно оновлювати свої знання та методи викладання, забезпечуючи високий рівень професійного розвитку. Дослідження показують, що інтеграція мультимедійних технологій у навчальний процес сприяє підвищенню мотивації викладачів та покращенню якості викладання.

До основних мультимедійних ресурсів належать: презентації; відео та інтерактивні вправи. Зокрема **презентації** передбачають використання слайдів із текстом, зображеннями, графіками та анімацією, з таблицями, діаграмами, схемами з опертям на інформаційні навчальні ресурси: відеокурс «Антисуржик»; Youtube-проект «Солов'їне шоу», «Вивчайте українську мову, дивлячись Суспільне», які допоможуть учителеві візуалізувати складні питання, пов'язані з вивченням дієслова, розмежування дієприкметникових і дієприслівникових зворотів, написання частки не з дієсловами, загалом покращити розуміння і запам'ятовування матеріалу.

Відео на уроках української мови вможливить представити учням відкриті уроки, продемонструвати анімації, звукові ефекти з використанням активних

платформ: онлайн-курс «МовиТИ»; «НУМО – навчаємо української мови онлайн»; мобільний застосунок «Вчимо і граємо».

Говорячи про *інтерактивні вправи*, маємо на увазі передусім їхнє використання для практичного закріплення нового матеріалу, повторення вивченого. Цьому сприятимуть різноманітні навчальні платформи та ресурси: онлайн-ресурс «Неправильно-правильно»; «Лайфхак українською»; курс «Легідна українізація» та ін.

До ефективних інтерактивних форм навчання, які легко поєднуються з мультимедійними засобами, належать:

- ✓ *творчі завдання*, виконання яких пов'язане з опертям на певний досвід, книгу, текст, на майбутню професійну зацікавленість учня;
- ✓ *робота в малих групах*, яка передбачає активне залучення учнів до дискусій, до вироблення єдиної думки щодо суперечливого питання (наприклад, *То як писати не має – разом чи окремо?*);
- ✓ *проектна діяльність*, що передбачає використання онлайн-ресурсів та для розв'язання актуального питання, для вивчення наукової творчості українських дослідників, що мають напрацювання в царині дослідження дієслова (С. Смаль-Стоцький, В. Русанівський, С. Соколова та ін.);
- ✓ *активні розминки* у формі вправ і завдань, які розвивають мовне чуття учня, його спостережливість, здатність до порівняння та узагальнення;
- ✓ *тренінги*, що сприяють розвитку організаторських, мовних, лінгвістичних, комунікативних та культурознавчих компетенцій, мотивуючи учнів до самовдосконалення та самореалізації.

Використання мультимедійних технологій у навчанні морфології має значні переваги. Презентації, відео та інтерактивні вправи забезпечують візуалізацію складних морфологічних концепцій, покращують розуміння та запам'ятовування матеріалу, а також активізують навчальний процес. Зрозуміло, що при вивченні матеріалу можна використовувати й електронні підручники, що забезпечує легкий доступ до навчальних матеріалів у зручний час.

Планування інтерактивних уроків з морфології потребує ретельної підготовки та охоплює кілька етапів: визначення цілей уроку, вибір інтерактивних методів та розробка навчальних матеріалів. На першому етапі вчитель визначає навчальні цілі та результати, яких мають досягти учні. Наприклад, метою уроку може бути визначення синтаксичних функцій неозначеної форми дієслова – інфінітива. Для цього важливо чітко окреслити, які знання та вміння мають отримати учні після завершення уроку, а також продумати можливості залучення онлайн-платформ, відкритих уроків, представлених на сайті Всеосвіти, водночас запланувати інтерактивні завдання для перевірки засвоєного, зокрема – «Незакінчене речення» або «Займи позицію».

Другий етап планування передбачає вибір відповідних інтерактивних методів навчання. До таких методів можуть належати групові дискусії, мозкові штурми, інтерактивні вправи та використання мультимедійних ресурсів. Так, для вивчення особливостей дієвідмінювання можна використовувати інтерактивні завдання, де учні аналізуватимуть дієслова на зразок *муркотати* і *муркотіти*, *булькотати* і *булькотіти*, визначаючи дієвідміну та обґрунтовуючи свою відповідь.

Завершальний етап планування передбачає розробку навчальних матеріалів та підготовку до проведення уроку. Вчитель створює завдання, підбирає тексти для аналізу, готує презентації та інші навчальні ресурси. Після проведення уроку важливо провести аналіз його ефективності, забезпечити зворотний зв'язок від учнів та оцінити досягнуті результати.

У виборі інтерактивних методів для вивчення дієслова важливо враховувати вікові особливості учнів. Наприклад, для молодших школярів (1–4 класи) ефективними є інтерактивні методи, такі як ігри, інтерактивні дошки та мультимедійні презентації, які допомагають утримувати увагу та роблять навчання цікавим. Для учнів середніх та старших класів (5–12 класи) доцільно використовувати методи, які сприяють розвитку критичного мислення та самостійної роботи. Це можуть бути проєкти, групові дискусії, дослідження та інші завдання, які потребують активної участі учнів.

Інтерактивні методи навчання, адаптовані до вікових особливостей учнів, значно підвищують ефективність навчального процесу, потребують постійного моніторингу з огляду на інновації в педагогіці, лінгводидактиці й техніці.

Висновки до першого розділу

Сучасні інтерактивні технології навчання становлять окрему систему методів, засобів, прийомів, використання яких впливає на якість засвоєння знань, на формування інтелектуального і креативного розвитку учнів. Ці технології (методи) асоціюються з діалогічністю та динамічністю навчальної діяльності вчителя та учня, зорієнтовані на активну роботу учнів під час уроку, на підвищення їхніх творчих здібностей та соціальної компетентності – уміння комунікувати, чітко відповідати на поставлені питання, дискутувати, бути толерантним у спілкуванні.

З огляду форму організації навчання, на мету уроку та завдання, які ставить учитель як основний суб'єкт освітньої діяльності, інтерактивні технології поділяють на чотири типи: «технології колективно-групового навчання»; «технології кооперативного навчання»; «технології ситуативного моделювання»; «технології опрацювання дискусійних питань». Саме ці навчальні технології можна активно застосовувати в процесі вивчення дієслова в ЗЗСО.

У школі дієслово вивчають як самостійну частину мову, що формує систему форм – змінних, незмінних, відмінкових («інфінітив, спосібні форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові форми на -но, -то»); морфологічні ознаки (наявність категорій виду, способу, стану, часу, перехідності / неперехідності); синтаксичні функції. На нашу думку, для кращого засвоєння нового матеріалу, для його оптимізації та сприйняття необхідно на уроках української мови застосовувати інтерактивні методи навчання – активні, динамічні форми співпраці вчителя та учня / учнів.

Системне впровадження мультимедійних засобів у ЗЗСО відкриває широкі можливості для покращення організації уроку, активізації роботи учнів, підвищення якості контролю знань та мотивації до вивчення української мови, що в результаті позитивно впливає на загальну якість освіти.

РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА ЯК ЧАСТИНИ МОВИ

Сучасні умови розвитку освіти потребують впровадження інтерактивних методів навчання, які забезпечують постійний активний обмін інформацією між учителями та учнями на багаторівневій діалоговій основі. У цьому процесі учні та вчителі виступають рівноправними учасниками навчального процесу. Організація інтерактивного навчання охоплює створення ситуацій для взаємодії, рольові ігри, спільне вирішення завдань, що сприяє ефективному розвитку необхідних навичок і вмінь, формуванню цінностей та створенню атмосфери співпраці.

До сучасних інтерактивних технологій, що сприяють кращому засвоєнню дієслова як частини мови в 7-му класі, належать:

- ❖ «інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- ❖ інтерактивні технології кооперативного навчання;
- ❖ інтерактивні технології ситуативного моделювання;
- ❖ інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань» [25; 50; 51].

2.1.Інтерактивні технології колективно-групового навчання

Методи й засоби, що входять в інтерактивні технології колективно-групового навчання, використовують для активної взаємодії учнів у групах або командах з метою спільного здобуття знань та навичок. Основна ідея полягає в тому, щоб залучити учасників до активного обговорення, вирішення завдань та обміну досвідом, що підсилює процес навчання через колективну роботу. Ці технології стимулюють розвиток соціальних та комунікативних навичок, критичного мислення та сприяють глибшому розумінню матеріалу завдяки активному залученню учасників у процес навчання.

Серед поширених методів цієї інтерактивної технології виокремлюють метод «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», лінгвістична дуель, експрес-опитування та ін.

Метод «Мікрофон» слугує інтерактивною технікою, що залучає учнів до активної участі. Його особливість полягає в тому, що кожен учень по черзі

«отримує мікрофон» (іноді це може бути реальний предмет, що символізує мікрофон) та коротко висловлюється щодо певного питання або теми, яку визначає вчитель. Основні переваги методу:

- ✓ активізація усіх учнів: кожен має можливість висловитися, що підвищує інтерес до уроку та спонукає до уважності;
- ✓ учні вчаться лаконічно та чітко формулювати свої думки, що важливо для формування мовленнєвої культури;
- ✓ метод дає можливість кожному висловити свою думку, незалежно від рівня знань чи впевненості в собі, а також створює атмосферу поваги до думки кожного;
- ✓ швидкість і динамічність: завдяки коротким відповідям процес обговорення залишається динамічним, що утримує увагу класу.

Такий метод часто використовують як вступну або підсумкову частину уроку, а також під час обговорення нових тем, щоб створити атмосферу співпраці та взаєморозуміння. Для успішного застосування методу мікрофона необхідно, щоб після всіх виступів лунали аналітичні коментарі від викладача або когось із учнів. Право висловлювати свою думку має лише той учень, у якого символічний мікрофон; іншим студентам заборонено говорити чи викрикувати з місця. Викладач також може обмежити час для виступу.

«Мікрофон» дає змогу швидко відповісти на поставлене запитання, по черзі відповідати на запитання, аргументувати повідомлення, представляти власну думку, порівнювати її з поглядами інших. Так, у процесі вивчення теми **«Форми дієслова: неозначена форма, особові форми, дієприкметник, дієприслівник, безособові форми на -но, -то»** учитель має завдання – навчити правильно утворювати дієслівні форми, а тому на етапі закріплення матеріалу та підсумку можна використати цей метод з використанням низки запитань:

- ✓ Яка морфема слугує маркером неозначеної форми дієслова?
- ✓ Як творять дієслова наказового способу?
- ✓ Назвіть частки, за допомогою яких творяться дієслова наказового та умовного способу?

- ✓ У чому особливість творення складеної форми майбутнього часу?
- ✓ Як творяться дієприкметники активного і пасивного стану?
- ✓ За допомогою яких суфіксів творяться дієприслівники?
- ✓ Як називають дієслівні форми на -но, -то?

Прикладом використання такого методу може бути і такий формат: учні почергово продовжують фразу, що її розпочинає вчитель або учень при вивченні теми **«Дієприслівник як особлива форма дієслова»**:

- 1) опрацювання теми про дієприслівник як особливу дієслівну форму для мене корисне, тому що...;
- 2) легко мені вдалося осягнути питання, пов'язані...;
- 3) учитель доступно пояснив матеріал, який стосувався...;
- 4) більше уваги потребують питання, які мають стосунок до...;
- 5) важким для розуміння був матеріал, який..;
- 6) я б оцінив / оцінила свої знання на..., тому що поданий матеріал опрацьовано... *(усе залежить від оцінки)*.

Учні, працюючи у форматі цього методу, навчаються чітко та логічно висловлювати свої думки, обираючи найважливіше та дотримуючись послідовності та стислості у формулюванні повідомлюваної інформації.

На уроках української мови у ЗЗСО досить часто учителі використовують метод **«Мозковий штурм»**, який заохочує учнів демонструвати свою уяву та креативність, вільно висловлювати думки. Його головна мета – для розв'язання якоїсь конкретної проблеми (дієвідмінювання, правопис особових дієслівних закінчень, пунктуація в реченнях із дієприкметниковими зворотами та ін.) стимулювати учнів підібрати низку ідей за обмежений час. Після того як учитель окреслить проблему та чітко сформулює питання (рекомендовано записати його на дошці), учні можуть висловлювати свої ідеї, думки, пропонувати слова чи фрази, що стосуються теми. Пропозиції та ідеї учитель або учні записують, як правило, на мультимедійній дошці або на паперовому аркуші в тому порядку, у якому вони висловлюються, без критики, зауважень чи запитань. Учасників стимулюють до

активного висування ідей, а вчитель приділяє особливу увагу підтримці та фіксації нестандартних і творчих пропозицій.

Викладач повідомляє завдання, наприклад, як ви розумієте таке твердження: *«Доцільно вживаючи дієслово, ми надаємо фразі й текстові руху, удихаємо в них життя»?*

Або *які змістові можливості мають дієслова?* Зокрема, йдеться про те, що дієслова як одиниці мовлення реалізують різний зміст: за допомогою цих слів можна передати прохання, наказ, внутрішній стан людини, почуття, картину подій тощо. Треба зауважити, що саме на цьому акцентують автори підручника «Українська мова» Н. Голуб та О. Горошкіна (2024 р.). Під час мозкового штурму вчитель пропонує учням вільно висловлювати свої думки та ідеї, уважно їх слухає, не робить зауважень, не виправляє почуте. Він також не допускає глузувань, коментарів чи осуду будь-яких ідей. На етапі висловлення заборонено обговорювати та оцінювати ідеї, але дозволено повторювати або розширювати запропоновані іншими учнями думки. Процес триває доти, доки з'являються нові ідеї. Вчитель заохочує всіх учасників висловлювати якомога більше ідей, враховує кожен з них, мотивує розвивати чи модифікувати пропозиції інших і допомагає обрати ті, що відповідають істині. Завершальним етапом є аналіз ідей, їхня оцінка, формулювання правильної відповіді та остаточних висновків.

На нашу думку, методику мозкового штурму можна застосувати на уроці під час вивчення теми **«Уживання дієприкметників. Способи заміни активних дієприкметників»**. На мультимедійній дошці записано речення такого зразка:

- «Шановні відпочиваючі, будьте ввічливими!»;
- «Запрошуються всі бажаючі на виставу в театр»;
- «Варто використовувати енергозберігаючі лампи».

Учитель запитує в учнів: «Чи наявні в поданих реченнях помилки?» Водночас вимагає пояснення і можливої заміни активних дієприкметників іншими мовними одиницями (відпочивальники, а не відпочиваючі; який панує, а не пануючий та ін.)

Метод «мозкового штурму» спрямований на розвиток навичок пошуку оптимального розв'язання проблемного питання через вільне висловлювання ідей усіма учасниками колективно-групового обговорення.

Лінгвістична дуель реалізується у форматі швидкого взаємоопитування: протягом визначеного часу школярі ставлять запитання одне одному та одразу дають на них відповіді. Якщо хтось не знає відповіді, він може звернутися по допомогу до своїх товаришів (однокласників). Цей метод вирізняє динамічність, зацікавленість учнів перемогти, а також формує їхню компетентність правильно і чітко ставити запитання, коректно й точно давати відповіді.

Учитель формулює завдання: використати необхідні дієслова в поданих прислів'ях, наприклад:

- ✓ *«Хто мови своєї ..., хай сам себе ...»* (цурається; стидається).
- ✓ *«Птицю ... по пір'ю, а людину по мові»* (пізнати).
- ✓ *«Від меча рана ..., а від лихого слова — ніколи»* (загоїться).
- ✓ *«Високо ..., та низько ...»* (літає; сідає).
- ✓ *«Дарованому коневі в зуби не ...»* (заглядають).
- ✓ *«Зайця ноги ..., вовка зуби ...»* (носять; годують).

Для вчителя цей підхід є зручним, оскільки дає змогу економити час на уроці та активізувати комунікативну діяльність учнів.

2.2.Інтерактивні технології кооперативного навчання

Інтерактивні технології кооперативного навчання – це методи навчання, які акцентують увагу на співпраці між учнями для досягнення спільних навчальних цілей. Вони стимулюють активну участь, розвиток комунікативних навичок та критичного мислення.

Основні принципи кооперативного навчання:

- спільна діяльність: учні працюють у групах, виконуючи завдання, що вимагають колективної участі та співпраці;
- взаємодопомога: кожен учасник групи відповідає за свій внесок у загальний результат і підтримує інших, що сприяє формуванню відповідальності;

– різноманітність ролей: визначення різних ролей у групі, щоб кожен учень міг зробити свій внесок, використовуючи свої сильні сторони;

– оцінювання та рефлексія: після виконання завдання групи обговорюють, що вони зробили правильно, а що можна покращити, що сприяє розвитку критичного мислення.

Кооперативне навчання має свої переваги, зокрема: 1) такі інтерактивні методи підвищують мотивацію і сприяють залученню учнів у навчальний процес; 2) співпраця в групах розвиває соціальні комунікативні навички, вміння працювати в команді; 3) поглиблення розуміння матеріалу, адже учні краще засвоюють інформацію через обговорення і практичне застосування знань.

За лінгводидактичними спостереженнями науковців, до технологій кооперативного навчання належать різні методи: робота в парах, робота в малих групах, «Коло ідей», діалог, інтерв'ю, «Синтез думок», «Два – чотири – усі разом», акваріум, карусель.

Робота в малих групах – одна з найпоширеніших форм навчання, оскільки дає змогу всім учням, і тим, хто зазвичай є пасивним учасником уроку, активно долучатися до процесу. Це сприяє розвитку навичок співпраці та міжособистісного спілкування, формує спільну думку. У великій групі досягти цього може бути значно складніше. Вчитель організовує учнів у групи по 4–6 осіб та розподіляє завдання, на виконання якого передбачено 5–10 хвилин. Такий формат роботи допомагає зекономити час на уроці, оскільки немає потреби слухати кожного учасника великої групи. Зокрема, цей метод можна використати під час вивчення теми **«Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий). Творення дієслів умовного й наказового способів»**. Учитель формує три групи учнів, формулюючи для кожної з них завдання:

Прочитати текст: *«Відберіть у народу все – і він усе може повернути, але відберіть мову – і він ніколи більше вже не створить її. Нову батьківщину навіть зможе створити народ, але мови – ніколи: вимерла мова в устах народу – вимер і народ. Не умовних звуків тільки вчиться дитина, вивчаючи рідну мову, а п'є духовне життя й силу з рідної груді рідного слова. Воно пояснює її природу, як не*

міг би пояснити жоден її жоден природознавець. Воно знайомить її з характером людей, що її оточують, із суспільством, серед якого вона живе, з його історією та його прагненнями, як не міг би ознайомити жоден історик. Воно, нарешті, дає такі логічні поняття й філософські погляди, яких, звичайно, не міг би дати дитині жоден філософ» (К. Ушинський).

Група 1. Знайти і виписати дієслово у формі дійсного способу минулого часу. Пояснити, яку дію виражає таке дієслово. Навести три приклади дієслів дійсного способу самотійно. Сформулювати речення про роль рідної мови в житті людини.

Група 2. Знайти і виписати дієслово у формі умовного способу. Пояснити, яку дію виражає таке дієслово. Навести три приклади дієслів умовного способу самотійно. Сформулювати речення про вплив рідної мови на формування ментальності людини.

Група 3. Знайти і виписати дієслово у формі наказового способу. Пояснити, яку дію виражає таке дієслово. Навести три приклади дієслів наказового способу самотійно. Сформулювати речення про рідну мову як важливий чинник державотворення.

Час виконання такого типу завдань становить 10–12 хвилин. Учні зачитують дібрані речення із дієсловами різних способів, указують на їхні характеристики, самотійно підбирають способів дієслова. Водночас формулюють речення про роль рідної мови в житті людини, увиразнюючи важливість формування в освітньому процесі соціокультурної компетентності.

Для учнів важливо дотримуватись правил поведінки: бути толерантним, уважно слухати однокласників, не ображати, не перебивати. Учитель надає підтримку кожній групі за потреби та після оголошення результатів аналізує їхню роботу.

Серед технологій кооперативного навчання виокремлюємо **роботу в парах** як одна з форм роботи в малих групах, що її застосовують у процесі узагальнення та систематизації знань. Цей метод дозволяє учням спочатку висловлювати свої думки та обмінюватися ідеями в групі, а потім представляти їх перед класом. Вчитель обирає дискусійне питання, об'єднує учнів в пари, визначає, хто ж першим

відповідатиме на питання. Після пояснення завдання учням відводиться трохи часу, щоб вони могли самостійно обдумати можливі відповіді. Рекомендується заздалегідь встановити час для виступу кожного учасника та для спільного обговорення, що сприяє кращій організації роботи в парах. У процесі обміну ідеями постає дискусія, проте учні мають досягти згоди у своїх відповідях, пояснити ту або ту проблемну ситуацію.

Отож учитель пропонує для кращого засвоєння теми **«Дієприкметниковий зворот. Розділові знаки в реченнях із дієприкметниковими зворотами»** завдання, що мають стосунок до розділових знаків у реченнях із дієприкметниковими зворотами. Отож учням, які працюють у парах, запропоновано два речення:

Посаджене матусею зілля завітнує в садочку.

У садочку завітнує зілля посаджене матусею.

Учитель чітко формулює завдання:

- підкреслити дієприкметники в поданих реченнях;
- визначити їхню позицію і пояснити, чи впливає місце дієприкметникового звороту на постановку розділового знака;
- застосувати правило пунктуації для постановки коми в таких реченнях чи її відсутності.

Відповіді аргументуйте!

Кожна пара висловлює свою думку. Правильним буде твердження про те, що тільки в другому реченні потрібно поставити кому, оскільки дієприкметниковий зворот перебуває у постпозицію до означеного слова. У першому реченні кому не ставимо, тому що це препозитивне означення, яке не має обставинного відтінку причини.

На нашу думку, основними перевагами роботи в малих групах або парах є поліпшене засвоєння навчального матеріалу та розвиток навичок міжособистісного спілкування, що сприяє досягненню спільних результатів.

Діалог як інтерактивна технологія кооперативного навчання на уроках української мови є ефективним інструментом, який дозволяє учням розвивати

комунікативні навички, критичне мислення та здатність до аргументованого обміну думками, сприяє формуванню соціокультурної компетентності.

Для реалізації діалогової технології на уроках української мови можна використовувати методи парного та групового обговорення, рольових ігор, дебатів, ситуаційних вправ, інтерв'ю та інші форми діяльності, що спонукають учнів до взаємодії та комунікації. До найпоширеніших діалогічних форм належить *інтерв'ю*, побудоване за моделлю «Запитання – відповідь – уточнювальне запитання». Цей інтерактив можна використати при вивченні теми **«Правопис частки не з дієсловами»**.

На мультимедійній дошці вчитель заздалегідь записує дієслова: *нездужати, неславити, недобачати, ненавидіти*. При цьому формулює завдання для класу – вивести правило правопису частки *не* з наведеними дієсловами. У випадковому порядку він підходить до учнів, ставлячи конкретні запитання:

Чи правильно записані подані дієслова?

Адресат може відповісти «так» і «ні».

Учитель просить обґрунтувати відповідь.

Учень, до якого звертається учитель, формулює правило: *не* з дієсловами пишемо окремо. Якщо дієслово без «не» не вживається, то пишемо разом, наприклад *ненавидіти*.

Інший учень звертає увагу на дієслово *недобачати*, зауважуючи, що у складі дієслова є префікс «недо», який має значення «неповної міри вияву ознаку», а тому слово на дошці записано правильно.

Чи завжди слова «нездужати», «неславити» пишуться з «не» разом?

Учень пояснює особливості правопису цих дієслів, що залежить від контексту їхнього вживання: «*нездужати* – *хворіти*, *не здужати* – *не могли*»; «*неславити* – *ганьбити*; *не славити* – *не прославляти когось*».

У формі такого інтерактивного завдання учні демонструють свої знання щодо правопису дієслів з часткою *не*.

Метод **«Акваріум»** – це інтерактивна технологія кооперативного навчання, яка допомагає учням розвивати навички комунікації, аналізу й оцінювання

інформації. Цю технологію використовують для організації групової дискусії на уроках української мови, де учасники вчаться висловлювати та аргументувати свої думки. Насамперед учитель формує групи: внутрішнє та зовнішнє коло. Зокрема, внутрішнє коло (акваріум) – це невелика група (3–5 учнів), яка обговорює якусь тему або проблему в центрі класу. Учасники мають висловити свою думку, обговорити й досягти певного висновку. Зовнішнє коло – решта класу, яка спостерігає за дискусією, не втручаючись у неї. Їхнє завдання – слухати та аналізувати аргументи, які висловлюються, а також записувати важливі ідеї. Дискусія в «акваріумі» вимагає особливого розміщення стільців – по колу. Це слугує імпровізованим акваріумом. Після виконання завдання групи міняються місцями.

Метод «Акваріум» можна застосувати при аналізі теми **«Майбутній час дієслів (форми майбутнього часу; змінювання за особами й числами)»** на уроці української мови в 7 класі. Для внутрішнього кола вчитель пропонує завдання: що об'єднує дієслова *напишу* та *писатиму* і чим вони різняться? Обговорюючи відповідь, учні зазначають, що наведені слова – це дієслова майбутнього часу, 1-ої особи однини, проте значення виду – різне: *напишу* – доконаного виду, а *писатиму* – недоконаного. Різняться форми: *напишу* – проста форма; *писатиму* – складна.

При зміні груп учитель формулює інше завдання: що об'єднує і чим різняться дієслова на зразок «будеш писати» і «писатимеш»? Обговорюючи, учні повідомляють, що названі дієслова – дієслова майбутнього часу 2-ої особи однини, недоконаного виду, проте різняться вони формою: *будеш писати* – складена форма майбутнього часу, *писатимеш* – складна форма.

Підбиття підсумків. Учитель разом із класом узагальнює основні ідеї та робить висновки.

Перевагою методу «Акваріум» є те, що учні аналізують різні думки і формують власні висновки. Навіть ті, хто спостерігає, беруть участь у процесі через рефлексію та зворотний зв'язок. Метод заохочує до кооперації та підтримки один одного.

Метод **«Карусель»** слугує інтерактивною технологією кооперативного навчання, яку активно використовують на уроках української мови для розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та колективного розв'язання завдань. Метод передбачає обмін думками та взаємодію між учнями в рамках організованих команд або пар. Основні принципи роботи полягають у зміні партнерів чи груп протягом обговорення, що дозволяє учням взаємодіяти з різними однокласниками, отримуючи новий досвід та інші погляди на проблему.

Учитель формує кілька питань або проблемних завдань за темою уроку. Учні ділять на пари або групи, розташовуючи їх так, щоб одна група сиділа в зовнішньому колі, а інша – у внутрішньому. Внутрішнє коло залишається на місці, тоді як учні зовнішнього кола рухаються за годинниковою стрілкою (чи навпаки), переходячи від одного партнера до іншого. На кожній новій зупинці учні обговорюють питання, порівнюють свої думки та формують спільні відповіді. Динамічність методу тримає учнів у тонусі, що допомагає їм краще засвоювати матеріал. Вони вчаться висловлювати власні думки та слухати інших.

Цей метод можна застосувати на уроці української мови при вивченні теми **«Синтаксична роль інфінітива»**. Учитель формулює кілька питань на зразок:

- Що таке інфінітив?
- Які синтаксичні функції виконує інфінітив?
- Чи виконує інфінітив синтаксичну роль підмета?
- Спробуйте навести приклад речення, коли інфінітив виконує функцію присудка.
- Назвіть синтаксичні функції інфінітивів у реченні «З вовком жити – по-вовчому вити».
- Яку синтаксичну роль виконує інфінітив у реченні «Ми мали силу рвать кайдани»?
- Схарактеризуйте синтаксичну роль інфінітива в поданому реченні «Богдан навчав нас поважати старших людей».
- Яку синтаксичну роль виконує інфінітив у реченні «Олександр прийшов познайомитися з Катрусею».

Кожна група обговорює питання, а потім змінює партнера. По суті, всі учні таким чином отримують можливість обговорити ту або ту тему з різними однокласниками, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Метод «Карусель» є ефективним інструментом для активного навчання і допомагає урізноманітнити уроки, роблячи їх цікавими та інтерактивними.

2.3. Інтерактивні технології ситуативного моделювання

Технології ситуативного моделювання на уроках української мови – це методи навчання, які створюють навчальні ситуації, максимально наближені до реальних життєвих умов. Вони спрямовані на формування практичних мовленнєвих навичок, розвиток критичного мислення та творчості учнів.

Основні характеристики таких технологій:

- створення ситуацій для навчання: учням пропонують завдання, які імітують реальні мовленнєві ситуації, наприклад, написання заяви, участь у дискусії чи створення рекламного тексту;
- рольова гра: учні можуть виконувати певні ролі (журналіста, вчителя, учасника конференції), що допомагає зануритися в контекст і розвинути мовленнєві компетентності;
- комунікативна спрямованість: завдання орієнтовані на спілкування: діалоги, дебати, інтерв'ю;
- творчий підхід: використання нестандартних ситуацій, які стимулюють уяву і допомагають знайти оригінальні рішення.

Метод ситуативного моделювання вимагає ретельної підготовки та чіткої організації (В. Корнійко, О. Марущак, К. Плиско, О. Пометун та ін.). Його реалізація має кілька етапів. Перший етап – мотиваційно-планувальний, під час якого визначають завдання, проводиться планування та підготовка. На тренувальному етапі учасники відпрацьовують виконання окремих дій, процедур та операцій. Третій етап – це сама гра, де моделюється ситуація. Завершальний, рефлексивний етап передбачає детальний аналіз отриманого досвіду. Учасники та

«спостерігачі» обговорюють свої враження, почуття та висновки. Важливо, щоб після гри діти вийшли зі своїх ролей. Для цього організовується обговорення з акцентом на запитання, які сприяють рефлексії, наприклад: «Як ви почувалися у своїй ролі?», «Що сподобалося чи не сподобалося під час гри?», «Чи траплялися вам подібні ситуації в житті?», «Який досвід ви здобули для себе?», «Які труднощі виникли в спілкуванні та як їх подолати?» тощо.

Ситуативне моделювання навчального процесу репрезентують передусім ігрові технології. Цілком зрозуміло, імітаційні ігри – одним із найефективніших методів вивчення мови. Вони сприяють не лише розвитку українського мовлення та формуванню навичок і вмінь комунікації українською в різноманітних ситуаціях, наближених до реальних, а й підвищують інтерес учнів до вивчення української мови як предмета, освітнього компонента в ЗЗСО. У процесі гри вчитель може виконувати різні ролі: бути її керівником чи режисером; діяти як один із гравців; або залишатися стороннім спостерігачем.

Рольові ігри належать до методик ситуативного моделювання. Учитель, наприклад, може порекомендувати учням виконати роль учителя (**«Уявіть: ви – учитель! Які завдання для перевірки теми «Способи творення дієслів» ви зможете запропонувати своїм учням?»**). Звичайно, вчитель стимулює учнів наслідувати вчительську діяльність, зокрема: відповідально підходити до підготовки, виконувати заплановані завдання вдома, створювати власні цікаві вправи та визначати способи їх виконання. Крім того, це заохочує прагнення до високої культури мовлення, уникати жаргонізмів, суржику, порушень у слововживанні, жаргонізмів чи суржику. Регулярне використання цього підходу сприяє мобілізаційній готовності учнів до уроку. Для проведення такої імітаційної гри необхідно розробити вправи, завдання, які учень як учитель запропонує своїм однокласникам.

Серед вправ і завдань можуть бути такі:

1. Визначте спосіб творення поданих дієслів: *ойкати*, *тьохкати*, *кукурікати*. Схарактеризуйте твірні основи таких дієслів і складіть з ними речення.

2. Випишіть дієслова у колонки за однаковим способом творення: *вечоріти, замовити, освоїти, дорожити, тикати, четвертувати, квітувати, написати, угукати*. Схарактеризуйте спосіб творення дієслів від різних частин мови, доповніть кожну колонку самостійно підібраними дієсловами.
3. Запишіть дієслова відповідно за способом творення – префіксальним, суфіксальним, префіксально-суфіксальним: *прийти, зимувати, озброїти, викати, засніжити, віддзеркалювати, добрішати, обклеїти, біліти, надписати, накати*.
4. У дієсловах підкресліть словотвірні засоби, за допомогою яких творяться дієслова: *увійти, відірвати, планувати, оздоровити, крикнути, осісти, допливти, обвіяти, надбудувати, під'їхати*.
5. Від поданих слів утворіть дієслова, укажіть спосіб їхнього творення: *коса, троє, сипати, ох, ти, квіти, зелений, густий, цемент, мудрий*.

Однією з рольових ситуацій може бути така: **Уявіть: ви – адвокат!** Виступіть захисником пунктуаційних знаків у поданих реченнях: «*Бо лиш народи, явлені у Слові, достойно можуть жити на землі!*» (Л. Костенко); «*Осяяні сонцем, гори блищать!*» (М. Стельмах).

На етапах повторення матеріалу до теми «**Види дієслова**» можна скористатися грою «**Знайди пару**». На дошці в одну колонку записано слова недоконаного виду, а в іншу – доконаного. Учням необхідно стрілочками з'єднати дієслова, що утворюють видову пару. З підібраними видовими парами учні складають речення і записують у зошити. Наприклад:

- ✓ *відчувати* *подякувати*
- ✓ *дякувати* *відчутти*
- ✓ *розгортати* *передати*
- ✓ *передавати* *розгорнути*

Для зразка: залишати – залишити; ловити – спіймати, передавати – передати, вишивати – вишити, малювати – намалювати, поздоровити – поздоровляти, писати – написати, стукати – стукнути, сідати – сісти, викликати – викликати.

Рольова гра «Знайди пару» сприяє розвитку аналітичного мислення учнів, формуванню орфографічної пам'яті, а також умінню визначати мовні орфографічні явища. Її проводять в усній чи письмовій формі, загалом стимулюючи інтерес учнів до вивчення української мови.

Для учнів 7-го класу в підручнику «Українська мова» до кожної теми подано так звану рубрику «Дієслова вашого дня». Для того, щоб перевірити, чи запам'ятали ці слова учні, можна запропонувати рольову *«Гру-змагання»*. Учням за п'ять хвилин пропонують записати якомога більше дієслів з вивченої теми. Так, для засвоєння теми **«Умовний спосіб. Особливості творення»** Н. Голуб та О. Горошкіна пропонують такі дієслова: «причепуритися, приятелювати, пробелькотіти, прогайнути, прокрастися, просторікувати, піклуватися, ремствувати, розголошувати, розжитися, розслідувати, розтлумачувати, розтринькати» [18, с. 45]. Отож той учень, який записав найбільше дієслів, стає переможцем. Зрозуміло, що вчитель на будь-якому етапі гри може ускладнити завдання: увести подані дієслова у словосполучення, скласти з ними речення, змодельовати діалог, створити тематичний словничок («Родина», «Моє місто», «Пам'ятна поїдка»). Водночас це можуть бути конкретні запитання: *Які з поданих дієслів ви вживаєте майже кожного дня, а які рідше? Як ви думаєте, чим це зумовлено?*

Цікавою, на нашу думку, є гра *«Поясни слово»*. Спочатку той, хто виконує роль ведучого, зачитує слово, наприклад, архаїзм *«ректи»* і пропонує учням пояснити, що воно означає. Якщо гравці не можуть пояснити значення слова, їм пропонують три-чотири речення: одне з них містить правильне лексичне значення, а решта – помилкові. Завдання учасника гри – усе ж таки визначити, у якому з речень слово вжито правильно.

Зрештою, ведучий зачитує правильне лексичне значення слова, подає відповідний контекст його використання: *ректи* означає *промовляти*, як-от: *«І плаче, плаче Ярославна В Путивлі городі. Їй рече: – Вітрило-вітре, господине! Нащо ти вієш..? (Т. Шевченко); А пані, мов бездушна, у куточку стояла німо, й слова не рекла (І. Франко)»*.

Гру «*Спіймай помилку!*» доцільно використовувати для закріплення навчального матеріалу. Учитель навмисне робить помилку, а попереджені заздалегідь учні повинні її знайти. Ігрові вправи сприяють швидкому використанню отриманих знань, стимулюють творчу активність учнів, роблять їхні знання більш усвідомленими та стійкими, адже вони вимагають активного застосування вивченого матеріалу. Так, при вивченні теми «Дієслова I та II дієвідмін» учитель зазначає, що «Дієслова на зразок *люблять, тішаються, стоять, мовлять, колять, біжать, цокотять* належать до II дієвідміни». Кмітливі учні відразу вкажуть на слово *колять*, адже це дієслово I дієвідміни – *колють*. «Спіймай помилку!» доречно використовувати як гру для закріплення навчального матеріалу.

Треба зазначити, що технології ситуативного моделювання передбачають формування певного комунікативного вміння, зокрема оволодіння формами побудови діалогічного та монологічного мовлення. **Моделювання діалогів** на уроках української мови є ефективним педагогічним прийомом, який спрямований на розвиток мовленнєвих навичок, комунікативної компетентності та творчого мислення учнів. Такий метод вирізняється такими параметрами:

- імітація реальних комунікативних ситуацій, коли учні практикують діалоги, які відображають життєві ситуації, що сприяє застосуванню мовних знань на практиці;
- рольова гра, що передбачає виконання конкретної ролі й дає змогу учневі потрапити в ту або ту ситуацію відповідно до контексту;
- розвиток навичок усного мовлення, адже діалоги стимулюють учнів до активного говоріння, тренують вимову, інтонацію, здатність будувати зв'язні висловлювання;
- творчий підхід, оскільки учні мають змогу створювати свої сценарії діалогів, що, зрозуміло, розвиває їхню фантазію та мовну винахідливість;
- інтерактивність, адже саме метод моделювання діалогів сприяє активній взаємодії між учнями, стимулює співпрацю та обговорення;

- гнучкість у тематиці, що виявляється у вільному використанні тематики діалогів відповідно до віку учнів, рівня їхніх знань та освітніх цілей.

За нашими спостереженнями, цей прийом є чудовим способом залучення учнів до активного навчального процесу та підвищення їх інтересу до вивчення української мови.

Учитель може запропонувати створити **діалог** на тему «Живи, твори для щастя і краси – Вкраїну зміцнюй славними ділами» (В. Рутковська), вивчаючи тему **«Способи дієслів. Дійсний спосіб»**.

Аналізуючи дієслова наказового способу, учитель повинен зосередити увагу учнів на рубриці **«Спілкуймося українською правильно»**, у якій представлено правила утворення наказових форм дієслова, наприклад: «ходімо, а не давайте підемо чи пішли»; «допоможімо, а не давайте допоможемо» тощо. Після засвоєння матеріалу учитель може запропонувати діалогічну ситуацію *«Заспіваймо пісню про Україну чи Давайте заспіваємо пісню про Україну»*, вимагаючи аргументованого пояснення від учнів.

Серед технологій ситуативного моделювання вирізняється **метод ток-шоу**, який допомагає учням розвивати навички публічного виступу та ведення дискусії, яка розгортається в часових рамках. У цьому форматі вчитель-словесник виконує роль модератора. Його завдання – оголошувати тему для обговорення, надавати слово «запрошеним гостям», які висловлюють свої думки щодо конкретної проблеми, та залучати «глядачів».

Основні етапи методу ток-шоу: 1) оголошення теми: вчитель визначає предмет дискусії, формулюючи його чітко та зрозуміло; 2) робота з «гостями»: учні у ролі «запрошених» висловлюють свої думки, аргументуючи позицію щодо поставленої проблеми; 3) залучення «глядачів»: слухачі отримують можливість поставити запитання «гостям» або висловити власну думку в межах однієї хвилини; 4) регулювання дискусії: модератор має право ставити додаткові запитання, коригувати відповіді учасників і зупиняти тих, хто відхиляється від теми.

Метод ток-шоу можна ефективно використовувати під час вивчення дієслів, щоб зробити урок цікавим, інтерактивним і наближеним до реального життя. Ось кілька способів застосування цього методу:

1. Ролі ведучого та гостей.

Ведучий: Вчитель або учень бере на себе роль ведучого ток-шоу. Його завдання – ставити питання та спрямовувати дискусію.

Гості: Інші учасники виконують ролі гостей шоу. Це можуть бути персонажі (наприклад, спортсмени, актори, науковці) або вигадані герої.

2. Тема ток-шоу має бути пов'язана з використанням дієслів. Наприклад:

- ✓ обговорення щоденних звичок (дієслова теперішнього часу: їм, працюю, гуляю);
- ✓ розповідь про минулі події (минулий час: поїхав, побачив, зустрів);
- ✓ планування майбутнього (майбутній час: буду вчитися, відвідаю, поїду).

3. Завдання для учасників:

Гості ток-шоу мають відповідати на питання ведучого, використовуючи певні дієслова або граматичні конструкції.

Ведучий може пропонувати творчі запитання: «Як ти провів учорашній день?», «Що ти плануєш робити завтра?», «Розкажи про своє хобі».

4. У ток-шоу можна використовувати ігрові елементи, додаючи якісь змагання, несподівані ситуації, на які гості мають швидко реагувати.

5. Рефлексія та обговорення. Після завершення ток-шоу обговоріть використані дієслова. Запитайте учнів:

- Які дієслова вони використали найчастіше?
- Чи були помилки, і як їх виправити?

Переваги методу ток-шоу: розвиток навичок толерантного відстоювання своєї думки; формування культури публічного мовлення та вміння слухати інших; стимулювання критичного мислення та аргументованого підходу до обговорення.

Отже, технології ситуативного моделювання допомагають учням відчутти практичну цінність знань і формувати навички, потрібні у реальному житті, зокрема в професійному та соціальному спілкуванні.

2.4.Інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань

До технологій опрацювання дискусійних питань належать методи та прийоми, спрямовані на розвиток критичного мислення, комунікативних навичок і вміння аргументувати свою точку зору. Вони допомагають учням аналізувати складні питання, аргументовано виступати та брати участь у конструктивному діалозі, формують у школярів навички критичного мислення, толерантності та аргументованого висловлювання, що є важливими компетентностями для сучасного суспільства.

З-поміж методів виокремлюють метод «ПРЕС», метод проєктів. Зокрема, **метод «ПРЕС»** – це стратегія для розвитку аргументованого висловлювання, яка часто використовується на уроках української мови. Він допомагає учням висловити свої думки чітко та логічно, що особливо корисно під час вивчення граматичних тем, зокрема дієслова.

«ПРЕС» розшифровують як:

П – Позиція (твоя позиція).

Р – Роз’яснення (чому ти так вважаєш).

Е – Експертиза (приклади, факти або логічні пояснення).

С – Синтез (підсумок або висновок).

Зрозуміло, що цей метод – один з ефективних при вивченні дискусійних питань, пов’язаних із дієсловом як частиною мови. Отож працюємо за алгоритмом:

Позиція: Учні можуть висловити свою думку щодо ролі дієслова в мовленні або його вживання у структурі речення.

Наприклад: «Дієслово є основною частиною мови, оскільки воно виражає дію чи стан. Водночас це, за визначенням І. Вихованця, – центральна частина мова. Вона формує граматичну основу, виступає присудком у двоскладному реченні, головним членом – в односкладному реченні».

Роз’яснення: Учні пояснюють, чому вони так вважають, опираючись на граматичні особливості дієслів.

Наприклад: «Дієслова змінюються за часами, родами та числами, що дає змогу точніше передавати зміст і тим самим уточнювати, коли і як відбувається дія».

Експертиза: Тут учні наводять приклади дієслів, щоб підкріпити свої міркування.

Наприклад: «Наприклад, у реченні «Учора Ігор намалював картину» дієслово «намалював» указує на дію в минулому часі, що допомагає точніше передати момент виконання дії».

Синтез: Завершення аргументації та підсумок.

Наприклад: «Отже, дієслова допомагають точно передавати дії та стани в мові, що робить їх важливим елементом в кожному реченні».

Цей метод допомагає учням розуміти не лише граматичні правила, але й важливість кожного мовного елементу в контексті комунікації. Використовуючи його на уроках української мови, «учитель навчає учнів чітко висловлювати думку щодо дискусійних питань, аргументовано відповідати на запитання фразами на зразок: «Я вважаю...», «Тому що...», «Отже...» [59, с. 163].

Проектна діяльність є однією з інтерактивних методик, яка сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу через активну участь учнів у розробці та виконанні проєктів. Це підхід дозволяє не лише розвивати критичне мислення, а й покращувати комунікативні навички та вміння працювати в команді. Особливості проєктного навчання полягають у тому, що учні самостійно визначають тему проєкту, формулюють проблеми, розробляють план дій та збирають необхідну інформацію для розв'язання поставлених завдань. Учитель надає підтримку та спрямовує учнів.

Метод проєктів – «особистісно орієнтований метод навчання, заснований на самостійній діяльності учнів у розробці проблеми й оформленні певним чином практичного результату розробки» [53, с. 135]. Його мета – продемонструвати учням важливість отриманих знань, які можуть стати корисними в реальному житті. Для цього необхідно вибрати актуальну та значущу проблему, для розв'язання якої учні повинні застосувати свої знання, що дозволяє розширити

їхній інтелектуальний рівень. Учитель може вказати на джерела інформації або навести учнів на правильний шлях міркувань. Цей метод завжди спрямований на активну самостійну діяльність учнів, сприяючи розвитку вмінь самостійно знаходити різні рішення, вибирати джерела інформації та прогнозувати можливі результати. А отже, до проєктної діяльності учнів входять презентації, доповіді, виступи на гуртку. Такий підхід сприяє розвитку навичок публічних виступів та аргументації, підвищує мотивацію до навчання.

Як зауважує С. Шабат-Савка, «проєктні технології представлені в дослідницько-пошукових, творчих та інформаційних проєктах і спрямовані на створення практики особистісно зорієнтованого, індивідуального навчання, на засвоєння учнями навиків роботи з першоджерелами, з текстами різної складності та стилістики» [59, с. 161].

Проєктне навчання є ефективною методикою для вивчення дієслова як частини мови, що сприяє глибокому засвоєнню знань через активну участь учнів у реальних дослідницьких проєктах. Це підхід розвиває критичне мислення, комунікативні навички та вміння працювати в команді, що є важливими для успішного навчання та майбутньої професійної діяльності.

Залежно від тривалості виконання проєкти поділяють на мініпроєкти, короткострокові, тижневі та довгострокові. Мініпроєкти здійснюються під час уроку і можуть бути частиною вправ як методичний прийом. Короткострокові тривають Два-три дні тривають короткострокові проєкти, тижневі – відповідно один тиждень. Довгострокові проєкти розподіляють на два тижні, кілька місяців або навіть на весь семестр. Щодо характеру взаємодії між учасниками проєктів їх поділяють на кооперативні, змагальні та конкурсні. Очевидно, у процесі вивчення дієслова можна застосовувати будь-які проєкти, утім, на нашу думку, ефективними будуть усе ж таки кооперативні та змагальні.

При оцінюванні проєктів беруться до уваги такі чинники, як якість виконання завдання, швидкість, оригінальність, оцінюються як окремі учні, так і групи (команди). Конкурсні проєкти виконують згідно з чітко визначеними правилами, і

учні завчасно ознайомлені з критеріями оцінювання, за якими журі буде оцінювати їхні проєкти.

Проектне навчання сприяє розвитку дослідницьких навичок, що є критично важливими для успішного вивчення морфології. Учні, залучені до проєктів, вчаться самостійно планувати та проводити дослідження, збирати та аналізувати дані, робити висновки та представляти результати своєї роботи. Це підхід дозволяє не лише глибше зрозуміти морфологічні явища, а й розвиває вміння ефективно використовувати наукові методи у своїх дослідженнях.

Проекти з морфології також сприяють інтеграції знань з різних галузей лінгвістики та інших наук. Наприклад, вивчення морфології може бути поєднане з семантичним аналізом, синтаксисом, а також з літературою, культурою, мистецтвознавством, історією.

Метод проєктів на уроках української мови можна застосувати для вивчення дієслова через створення учнями творчих проєктів, що дозволяють закріпити знання та розвивати мовленнєву практику. Ось кілька ідей:

Проект «Життя дієслова»:

Учні створюють мультимедійні презентації або плакати, на яких зображують різні форми дієслова, його функції у реченні та варіанти вживання (недоконаний і доконаний вид, часи, числа, особи).

Кожен учень або група може вибрати одне дієслово і детально розібрати його в усіх формах, скласти дієслова в контексті різних ситуацій (повсякденне життя, історичні події тощо).

Проект «Театральна сцена дієслів»:

Учні можуть створити короткі театральні постановки, де будуть демонструвати різні дієслова через рухи та дії персонажів. Це дозволяє не тільки вивчити форми дієслів, але й практично застосувати їх у різних контекстах.

Проект «Дієслова у прислів'ях і приказках»:

Учні збирають прислів'я та приказки, що містять дієслова, і досліджують, як саме вони виражають різні аспекти дії. Потім вони можуть створити плакат або брошуру з прикладами та поясненнями вживання дієслів у цих виразах.

Проект «Мова у сфері дієслова»:

Створення сценаріїв для вигаданих ситуацій, де учні повинні застосувати дієслова у різних формах (минулий, теперішній, майбутній час). Наприклад, вони можуть писати діалоги між персонажами або сценарії для коротких відеороликів, використовуючи дієслова.

Проект «Мандрівка в часі»:

Учні досліджують дієслова в різних часових формах, створюючи історії або комікси, де кожен персонаж діє в різний час. Це допомагає закріпити розуміння різних часів дієслова.

Ці проекти не тільки розвивають навички використання дієслів у різних формах, а й сприяють активному залученню учнів у процес навчання, забезпечуючи креативний підхід до вивчення мови.

Висновки до другого розділу

Сучасна освіта потребує впровадження інтерактивних методів навчання, які базуються на постійному активному обміні інформацією між учителем і учнями в умовах тісної співпраці. У цьому процесі обидві сторони виступають рівноправними учасниками навчання. Проведення уроків із використанням різноманітних інтерактивних ресурсів спрямоване на розвиток необхідних навичок і вмінь, формування атмосфери співпраці, створення креативних ситуацій, а також застосування рольових ігор та спільного розв'язання завдань. Ключовим чинником успішного навчання та важливою умовою якості освіти є професійне ставлення вчителя до своєї діяльності та його прагнення до постійного вдосконалення фахової майстерності.

Інтерактивні освітні технології спрямовані на підвищення успішності учнів та вдосконалення навчального процесу, зокрема під час вивчення дієслова в 7-му класі закладів загальної середньої освіти. Використання різних інтерактивних методів на уроках української мови сприяє формуванню в учнів умінь аналізувати, співпрацювати, знаходити й розв'язувати проблемні питання. Водночас розвиваються комунікативні навички та вміння застосовувати знання про дієслово

як частину мови, його лексичне значення, граматичні особливості (вид, спосіб, час, особу, рід, число), синтаксичні функції та систему дієслівних форм загалом. За умови використання інтерактивних технологій учні навчаються самостійно працювати, знаходити потрібну інформацію, аргументовано висловлювати власні думки та творчо підходити до розв'язання різних завдань.

Для кращого засвоєння дієслова як частини мови можна використовувати такі інтерактивні технології, як: 1) інтерактивні технології колективно-групового навчання, спрямовані на підвищення залученості учнів в навчальний процес з оперттям на активну співпрацю, обмін думками та розвиток комунікативних навичок; 2) інтерактивні технології кооперативного навчання, що мають на меті створити умови для активної взаємодії учасників освітнього процесу, спрямованої на обмін знаннями, розвиток навичок командної роботи та досягнення спільних цілей; 3) інтерактивні технології ситуативного моделювання, спроектовані на створення умов для імітації реальних ситуацій, виконання тих або тих ролей, що сприяють розвитку практичних навичок та ухвалення рішень у конкретних контекстах; 4) інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань, що сприяють розвитку критичного мислення та вміння формулювати аргументовану позицію.

РОЗДІЛ 3. СИСТЕМА ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ, ВПРАВ І ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА У ЗЗСО

3.1. Урок у контексті інтерактивних форм навчання

Інтерактивні форми навчання на уроках української мови сприяють активній участі учнів у процесі навчання через різноманітні завдання, вправи та діяльності, що стимулюють взаємодію між учнями та вчителем, а також між самими учнями. Ці методи орієнтовані на розвиток критичного мислення, комунікаційних навичок і творчих здібностей учнів.

За нашими спостереженнями, інтерактивні методики слугують важливими компонентами сучасного уроку. В цьому контексті можна виокремити деякі форми уроків, що вияскравлюють інтерактивність, створюють атмосферу співробітництва, зацікавленості та успіху. Йдеться про урок-пошук, урок-семінар, урок-дослідження тощо. Водночас можна говорити і про нестандартні інтегровані уроки та заняття зі змінною структурою, які дають можливість учителю урізноманітнювати підходи до своєї роботи, вияскравлювати креативність, демонструвати педагогічну майстерність.

Урок-пошук – це одна з форм інтерактивного навчання, яка передбачає активну участь учнів у процесі здобуття знань через дослідження та самостійний пошук необхідної інформації. Цей метод активно залучає учнів до навчання, що сприяє розвитку критичного мислення, навичок самостійної роботи та творчого підходу до розв’язання конкретних завдань.

Основні характеристики уроку-пошуку:

- проблемно-орієнтований підхід: учитель ставить перед учнями завдання, яке вони мають розв’язати за допомогою пошуку інформації. Завдання може бути сформульоване як питання або проблема, що потребує розв’язання;
- активна роль учнів: учні самостійно шукають відповіді, обробляють інформацію, роблять висновки. Сюди входить використання різних

джерел інформації: підручників, інтернету, наукових статей, експериментів тощо;

- **групова взаємодія:** часто учні працюють у групах, обговорюючи свої знахідки, що сприяє розвитку комунікативних навичок і навичок роботи в команді;
- **інтерактивність:** заняття проводиться у формі діалогу між учнем і вчителем, де вчитель не просто передає знання, а створює умови для їх здобуття учнями. Це може бути у вигляді ігор, квестів, дискусій чи презентацій;
- **самооцінка та рефлексія:** після виконання завдання учні можуть презентувати свої результати, оцінюючи свою діяльність.

Урок-пошук є однією з ефективних інтерактивних форм навчання морфології, яка базується на активному залученні учнів до процесу аналізу мовного матеріалу. Структура уроку-пошуку охоплює кілька основних етапів: постановка проблеми, формування гіпотез, пошук інформації, аналіз результатів та обговорення висновків. На першому етапі вчитель формулює проблему і пропонує учням висунути свої гіпотези щодо можливих шляхів її розв'язання. Наприклад, учням можна запропонувати дослідження процесів **«Творення дієприслівників недоконаного й dokonаного виду»** і визначити при цьому роль суфіксів у формуванні дієслівних форм, виявити чергування голосних при творенні нових слів [18, с. 92–94].

Методика проведення уроку-пошуку передбачає активну взаємодію студентів під час пошуку та аналізу інформації. На етапі пошуку інформації учні працюють у групах, використовують підручники, наукові статті, електронні ресурси. Важливо, щоб учні самостійно аналізували інформацію, формували власні висновки.

Урок-пошук з української мови на тему **«Безособові дієслова»** можна організувати як динамічне заняття. Ось кілька етапів його проведення:

1. **Вступ (мотивація)** передбачає пояснення учням, що таке безособові дієслова, які їхні особливості та функції в мовленні, що вони означають. Учитель

демонструє класифікацію таких дієслів (позначають стан природи, стихійні явища, психічний або фізичний стан людини, вказівка на міру наявності / відсутності тощо), аналізує їх у контексті різних мовленнєвих ситуацій (*морозить* – явище природи: *морозить* – фізичний стан людини).

Завдання для учнів: записати власні приклади безособових дієслів із використанням інтерактивної дошки чи освітньої онлайн-платформи.

2. Пошук інформації (аналітична частина) означає можливість використання доступних онлайн-ресурсів (словників, електронних підручників, електронних бібліотек) для того, щоб знайти якомога більше прикладів безособових дієслів. Учні працюють у групах, кожна з яких має знайти 5 прикладів і представити художній контекст їхнього використання за зразком: «*Світає, Господи, світає... Земля у росах, як в парчі*» (Л. Костенко); «*Співати хочеться пісень*» (В. Іващенко).

Учні мають знайти речення, що містять особові дієслова, які використані в безособовому значенні, як-от: *Із-за лісу тягне прохолодою; Остап тягне важку валізу.*

3. Формулювання правил: спільно з учнями учитель має сформулювати основні правила використання безособових дієслів: зазвичай такі дієслова не мають конкретного суб'єкта, вони виражають стан або подію, що відбувається в природі чи середовищі.

4. Практична частина скерована на те, щоб створити мініпрезентацію в групах або інфографіку на тему «Світанок у рідному краї»; скласти речення з безособовими дієсловами, які стосувалися б погоди, стану довкілля чи психофізичного стану людини.

5. Самоперевірка та рефлексія передбачає перевірку зробленого, обговорення результатів та формування висновків. Учні презентують свої дослідження, обговорюють їх з однокласниками та вчителем, відповідають на запитання (які безособові дієслова запам'ятали, що вони здебільшого означають, що нового вони дізналися, опрацювавши ту або ту літературу), коригують свої висновки за потреби. Учитель підсумовує результати обговорення, надає додаткові пояснення та допомагає учням сформулювати кінцеві висновки щодо досліджуваної проблеми.

Звісно, інтерактивний урок-пошук допоможе учням краще засвоїти тему, стимулюватиме їх до активної участі та розвитку мовних навичок.

Урок-семінар так само слугує однією з інтерактивних форм навчання і передбачає підготовку: визначення теми, підбір матеріалів, формування груп для обговорення та визначення завдань для кожної групи. Учитель надає учням список літератури та джерел, які необхідно опрацювати для такого семінару, а також визначає ключові питання для обговорення. Наприклад, для вивчення дієприкметника як особливої форми дієслова учні можуть отримати завдання підготувати доповіді про морфологічні особливості дієприкметників чи їхні синтаксичні функції.

Проведення уроку-семінару передбачає активну участь учнів у дискусіях та обговореннях. На початку заняття учитель коротко представляє тему та основні питання для обговорення. Далі учні представляють свої доповіді, після чого відбувається колективне обговорення та аналіз представлених матеріалів.

Семінар сприяє розвитку аналітичного і критичного мислення, оскільки учні повинні не лише отримати інформацію, а й уміти її обговорювати, ставити запитання та шукати відповіді. Урок такого зразка дає змогу покращити засвоєння теоретичних знань, розвинути практичні навички – уміння дискутувати, представляти власну думку і працювати в команді. Такий підхід активізує навчальний процес і робить його більш цікавим і результативним.

Урок-семінар **«Дієприкметник як особлива форма дієслова: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль»** може бути організований з використанням інтерактивних технологій для ефективнішого засвоєння матеріалу. Ось кілька ідей для проведення такого уроку:

Мотивація та вступ: на початку уроку учитель ставить запитання:

Яка частина мови вказує на ознаки предмета?

Чим різняться прикметники та дієприкметники?

До яких частин мови належать подані слова: *прикрашати, прикрашений, красивий?*

А яка відмінність між *засніжити* і *засніжений*?

Яку синтаксичну функцію виконує дієприкметник у реченні *Прибрана оселя і Оселя прибрана?*

Завдання для учнів: скласти алгоритм розрізнення прикметника і дієприкметника; виокремити морфологічні ознаки дієприкметника з чітким розподілом дієслівних та прикметникових ознак; з речень виписати дієприкметники, схарактеризувати їхнє значення.

На такому уроці вчителі активно використовують інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань, зокрема метод «ПРЕС» або метод проєктів. Цікавими, на нашу думку, будуть учнівські проєкти, які будуть висвітлювати дискусійні питання, пов'язані зі співвідношенням атрибутивності на рівні прикметника та дієприкметника; з виконанням синтаксичної функції дієприкметників, із постановкою розділових знаків.

Саме для пояснення цих дискусійних питань учитель або група учнів, яка готувала матеріал для виступу на уроці, сповна можна використовувати відкриті лекції науковців, готові коментарі вчених, ютуб-канали, блогерські сайти, що яскраво подають у вигляді презентацій чіткі відповіді на актуальні питання. До участі на урок-семінар учитель може запросити і науковця – відомого дослідника в царині морфології, або взяти інтерв'ю в нього і продемонструвати це інтерв'ю на екрані. Безсумнівно, ефективними є презентації в PowerPoint.

Якщо говорити про звичайний урок, то для кращого засвоєння дієприкметника цілком доречно використовувати:

- ✓ групову роботу: розділити учнів на групи, кожна з яких працюватиме над окремим завданням: створення списку дієприкметників, які можна утворити від певних дієслів; виправлення помилок у текстах на рівні орфографії та пунктуації;
- ✓ інтерактивну карту знань, яка передбачає створення мапи дієприкметників, де учні можуть додавати нові слова, класифікуючи їх за певними ознаками;
- ✓ індивідуальні творчі завдання, що мають на меті вивчити дієприкметники в контексті учнівської творчості; написати короткий

твір чи історію, в якій потрібно використати різні форми дієприкметників;

- ✓ тестування з використанням освітніх онлайн-платформ.

На уроках-семінарах можна скористатися інтерактивним прийомом **«Незакінчене речення»**, що передбачає надання учням частково сформульованого речення, яке вони повинні завершити самостійно. Цей прийом дозволяє залучити учнів до активної участі у навчальному процесі, розвиває їхню креативність і логічне мислення. Наприклад:

- дієприкметник – це особлива дієслівна форма, яка ...;
- дієприкметник, хоч і відповідає на питання який?, яка?, яке? які?, проте...;
- дієприкметники активного стану творяться за допомогою суфіксів...;
- дієприкметникам пасивного стану властиві такі граматичні категорії...

Використання інтерактивних технологій допомагає зробити уроки більш цікавими і сприяє глибшому розумінню мовних тем, зокрема таких складних, як дієприкметники.

Урок-дослідження є однією з ефективних інтерактивних форм навчання морфології, що дозволяє учням активно залучатися до процесу навчання через виконання наукових досліджень та аналіз мовного матеріалу. Організація уроку-дослідження має кілька етапів: вибір теми, формулювання дослідницького питання, планування дослідження, збір та аналіз даних, а також представлення результатів. Наприклад, учитель може запропонувати студентам проаналізувати роль українських учених у процесі вивчення дієслова як частини мови, зокрема дає завдання дослідити науковий доробок В. Русанівського, І. Вихованця, К. Городенської, С. Соколової та ін. На нашу думку, в цьому контексті варто апелювати до праці І. Вихованця «Дивосвіт слова» – до розповіді чотирнадцятої «Гераклова сила дієслова». У доступній формі відомий український учений, високоавторитетний науковець зауважує: «Дієслово справді відзначається великою силою. Здатне тримати на своїх раменах багато іменників. Та й не тільки їх. Через

те його можна порівняти з Гераклом – героєм давньогрецької міфології, у якого була неймовірна фізична сила. Дужість дієслова забезпечує добрий лад у реченнях. Його граматичні партнери із задоволенням працюють для довершеної побудови висловлення» [11, с. 131]. Ось таку цікаву форму дослідження може запропонувати учитель учням, вивчаючи тему **«Дієслово: поглиблене повторення вивченого»**.

Проведення уроку-дослідження передбачає активну участь учнів, які працюють у групах, формулюють свої думки щодо тих або тих питань:

«Чому дієслово наділено великою граматичною силою?

Як ви розумієте вислів І. Вихованця «Дієслово в реченні – наче талановитий диригент оркестру»? [11, с. 134];

Чому І. Вихованець називає дієслова *«везти, вивезти, відвезти, завезти, звезти, навезти, надвезти, перевезти, підвезти, повезти, возити, відвозити, завозити* та ін. загально визнаними і найславетнішими гераклами у дієслівному світі»?

Цікавим буде завершення уроку-дослідження. Власне, як підсумок може бути цитата з праці І. Вихованця. Її можуть прочитати самі учні або вчитель, вивівши цитату на екран: «Видається, що ви повірили в граматичну міць дієслова, в його центральну роль в організації речень. Цій частині мови притаманна і найбільша вибагливість щодо поєднання з іншими словами. Маючи гераклову силу, дієслово в реченні завжди сусідів вибирає» [11, с. 137].

Елементи дослідження можна застосувати на уроці, присвяченому вивченню теми **«Види дієслова»**. Учитель напередодні уроку запропонує учням ознайомитися з монографією С. Соколової «Аспектуальні категорії українського дієслова», у якій з-поміж інших на багатому фактичному матеріалі проаналізовано загальнодієслівну категорію виду [56].

Урок-дослідження стимулює аналітичне мислення, формує навички самостійної роботи та колективної взаємодії. Учитель організовує рефлексивну діяльність, у ході якої учні оцінюють власну роботу, роботу групи і результат уроку. Безперечно, такий підхід дає учням можливість поглиблено вивчати матеріал. Учні представляють свої висновки, обговорюють їх з однолітками та

вчителем, що дозволяє поглибити розуміння досліджуваної теми та отримати зворотний зв'язок.

3.2.Інтерактивні вправи та завдання на уроках української мови в процесі вивчення дієслівних форм

Основою інтерактивного підходу до навчання є вправи та завдання, спрямовані як на закріплення раніше вивченого матеріалу, так і на засвоєння нових знань.

Інтерактивні вправи та завдання на уроках української мови мають кілька ключових особливостей:

- ✓ вони заохочують учнів до активної участі в процесі навчання, адже учні не лише спостерігають за вчителем, а і взаємодіють з матеріалом, обговорюють його, виконують вправі, цікаві квести тощо;
- ✓ вони сприяють розвитку логічного мислення, здатності до аналізу і синтезу інформації, що особливо важливо для засвоєння морфології української мови;
- ✓ вони можуть бути адаптовані під різні рівні навчальних досягнень учнів, що дає змогу кожному учневі працювати у своєму темпі і досягати максимальних результатів;
- ✓ застосування сучасних технологій, мультимедійних матеріалів (відео, аудіо, онлайн-платформи), що робить уроки більш цікавими та ефективними;
- ✓ багато інтерактивних завдань передбачають роботу в групах або парах, що розвиває вміння співпрацювати, слухати інших і висловлювати свої думки.

Таке розуміння важливості інтерактивних технологій допомагає учням не тільки засвоювати правила, а й розвивати мовні навички в практичному контексті.

Отож при вивченні дієслівних можна використовувати різноманітні інтерактивні вправи та завдання для активізації уваги учнів та розвитку їхніх навичок. Серед найефективніших розглянемо такі:

1. **Заповнення пропусків**, пов'язаних із особою дієслова, відповідною граматичною формою способу, часу, виду тощо. Вправи можна зробити

інтерактивними, використовуючи різноманітні онлайн-платформи, мультимедійну дошку чи учнівські планшети.

✓ У поданих реченнях на місці інфінітивів, виділених дужками, вставте правильну граматичну форму.

1. «Нехай мої струни (лунати), нехай мої співи (літати) по рідній коханій моїй стороні» (Леся Українка). 2. «(Любити) життя, як сонце любить сонях, як високостя люблять журавлі» (Н. Царук). 3. «Людина (починатися) з любові. А любов (виростати) з дитинства» (Я. Гоян). 4. «Не (шкодувати) для матері пісень. Для дітей – тепла і серця дзвону. Для землі – роботи день у день» (В. Васкан). 5. «багато сусідів поряд (жити), але ніколи на (бачитися)» (Народна творчість).

✓ Запишіть речення, знявши ризик, обґрунтуйте написане.

1. «Не / знаєш жарту – не / йди поміж люди» (Народна творчість). 2. «Не / хваліться багатством й ніколи не / будьте пихаті, не / принижуйте тих, хто вершин у житті не / досяг» (В. Назарук). 3. «Я не / навиджу рабства кайдани» (П. Грабовський). 4. «Смутки і турботи не / покоїли людей ночами і на самоті» (Ю. Тис). 5. «Рідна мати моя, ти ночей не / доспала» (А. Малишко). 6. «Краще не / досолити, ніж пересолити» (Народна творчість). 7. «У чужому оці й порошинку бачить, а в своєму й сучка не / добачає» (Народна творчість)».

✓ Поясніть, як треба писати дієслова з **не** в поданих реченнях.

1. «Яке в тебе гаряче лице і руки. Може, не / здужаєш? (М. Кропивницький). 2. Я вже стара стала: не / здужаю робити (І. Нечуй-Левицький). 3. Не / здужає Катерина, Ледве-ледве дише... (Т. Шевченко). 4. Глухо зітхали хвилі, чайки не / покоїлись над озером (О. Гончар). 5. Сумно усвідомлювати, що не / покоїться видатний український кінорежисер Олександр Довженко в рідній землі. 6. Не / славити треба ледарів, а не чесних людей. 6. Працюють люди чесно, і як не / славити їх за це? (З газети)».

2. Створення **мінідіалогів** – цікавий інтерактив у контексті вивчення теми «Уживання дієслів у мовленні».

✓ Створити діалог, який починався б реченням на зразок *Що ти робиш на вихідні?*

- ✓ Складіть діалог із використанням дієслів: прийти, посміхнутися, розвеселитися, пожовнути, опастися, розмалювати, зникнути, відродитися.
- ✓ Складіть текст, який розпочинається словами «Моя Україна ...».

3. **Творчі завдання**, виконуючи які, учні не лише відтворюють знання, отримані на попередніх уроках, а й креативно підходять до розв'язання певної проблеми. Таке завдання мають елемент самостійності, роблять навчання змістовнішим і мотивують учнів до пошуку нових ідей. Вибір таких завдань вимагає креативності й від учителя, оскільки вони повинні відповідати певним критеріям: не мати єдиної правильної відповіді; бути практичними й корисними для учнів; мати зв'язок із їхнім життям і викликати інтерес; а також максимально сприяти досягненню навчальних цілей. Наприклад:

- ✓ синтаксична п'ятихвилинка:
- ✓ з побаченого відео запишіть у зошити дієслова, які прозвучали в тексті;
- ✓ створіть словесну мозаїку з різних форм одного дієслова «говорити». Складіть з різними способовими формами речення (говорю, говори, говорив би);
- ✓ створіть мозаїку з дієприкметниками та дієприслівниками. Розділіть учнів на групи, кожна з яких отримує набір карток з дієприкметниками та дієприслівниками. Завдання – створити правильні комбінації: підібрати дієприкметники та дієприслівники до відповідних дієслів, як-от: вивчати – вивчений, вивчаючи; сказати – сказаний, сказавши та ін.;
- ✓ створіть ребуси, які слугуватимуть засобами актуалізації вивченого чи підсумком уроку, напр.:

Яскраві інтерактивні завдання вирізняються динамічністю. Учитель може запропонувати вправи, виконання яких пов'язане з тим, що учні повинні відіграти якусь роль і виконати дію відповідно до вказаного дієслова. Наприклад, якщо

слово «бігти», то учень показує, як він або вона бігає; «малювати», «танцювати» тощо. Ці вправи можна адаптувати для різних рівнів володіння мовою та використовувати для вивчення різних категорій дієслова – часу, виду, особи та числа.

Для вивчення дієприкметників та дієприслівників можна використати інтерактивні вправи, що сприяють активному засвоєнню теоретичного матеріалу та розвитку мовленнєвих навичок.

1. Гра «Знайди помилку». Створіть текст, у якому є помилки в дієприкметниках або дієприслівниках (наприклад, неправильно вжиті форми, сплутування дієприкметників із дієприслівниками). Учні повинні знайти і виправити помилки. Наприклад: «Читаючи роман, душа раділа від прочитаного»; «Працюючий пенсіонер завжди здоровий і відкритий до спілкування з людьми».

2. Рольові ігри. Створіть ситуації, де учні мають представити дієприкметники та дієприслівники в діалозі або короткому монологі. Вони можуть, наприклад, показати подорож, підготовку до заходу чи спортивну гру, застосовуючи відповідні граматичні форми. Взірець подорожі: «Підійшовши до гір, ми побачили прекрасний пейзаж...»

3. Мультимедійні вправи (використання відео або анімацій), що унаочнюють побачене і стимулюють учнів до написання творчих робіт, описів побаченого, створення малюнків, як-от: «Піднявшись на пагорб, Олександр побачив прекрасний осінній ліс, позолочений жовтаво-багрянистою барвою».

Безперечно, такі вправи сприятимуть активному вивченню і застосуванню дієприкметників і дієприслівників у різних мовних контекстах.

Варто звернути увагу на систему розпізнавально-репродуктивних вправ, що їх можна використати під час вивчення дієсловних форм у 7-му класі. Передусім зазначимо, що **розпізнавально-репродуктивні вправи** – важливий компонент навчання української мови на етапі закріплення знань і формування базових навичок (Л. Лисенко, Н. Могила, К. Плиско, Г. Сиротенко та ін.). Вони спрямовані на розпізнавання мовних явищ, правил чи структур та їх подальше відтворення в певному контексті. Ці вправи належать до репродуктивного рівня навчальної

діяльності, який передбачає повторення, засвоєння і застосування знань у типових ситуаціях.

Особливості розпізнавально-репродуктивних вправ:

1. **Розпізнавання мовного явища:** учні аналізують текст, речення чи слова, визначаючи дієслівні форми, їхні словотвірні маркери, правописні моменти, синтаксичні особливості.

❖ *Серед поданих дієслів знайдіть ті, які належать до I та II дієвідміни, запишіть їх відповідно у дві колонки.*

Водити, розграфити, їздити, голубити, закупити, косити, казати, любити, озеленити, випросити, цокотіти, булькотати, боротися, нагородити, захотіти.

❖ *Серед поданих слів випишіть дієслова, схарактеризуйте морфологічні ознаки дієслова як частини мови.*

Боротися, боротьба, прикрашений, красивий, дієвий, дія, діяльнісний, діяти, любити, любов, люб'язний, синіти, синій, бігти, біг, біговий, оволодіти, володіння, планувати, план, побіліти, побілений, білий.

❖ *З поданих речень виписати дієслова у три колонки: у першу – дієслова теперішнього часу, у другу – минулого часу, у третю – майбутнього часу.*

1. «А літо йде полями і гаями, і вітер віє, і цвіте блакить» (М. Рильський). 2. «Промчала та буря-негода палка наді мною, але не зломила мене, до землі не прибила, Я гордо чоло підвела, і очі, омиті сльозами, тепер поглядають ясніше, і в серці моїм переможній співи лунають» (Леся Українка). 3. «Так! я буду крізь сльози сміятись, Серед лиха співати пісні, Без надії таки сподіватись, Буду жити! Геть, думи сумні!» (Леся Українка). 4. «Слово полонило мене, і я став поборником, носієм, коли хочете – слугою» (В.Сухомлинський). 5. «Дівчина троянди поливала, і кудись котилась хмар навала, і сміялась осінь за вікном» (В.Сосюра). 6. «Грім гогоче, а блискавка хмару роздирає» (Т.Шевченко). 7. «Оживе і встане все, що спало досі, бо вода зцілюща сохлий корінь зросить» (М. Драй-Хмара). 8. «Тобі співатиму завжди, що ти моя. В душі лунатиме одна мелодія, Написана лише для нас історія» (С. Заболотний).

- ❖ *З поданого тексту випишіть дієслівні форми (способові форми, інфінітив, дієприкметник, дієприслівник, дієслівні форми на -но, -то).*

«Жовтогаряча осінь стоїть над селом, розкинувши високо над землею блакитні небеса. По садах загуляли молоді падолисти, та ще срібне павутиння літає в повітрі, снує свою дивну пряжу над перелазами. На городах уже зібрано гарбузи, викопано картоплю, зрізано капусту на грядках. Тільки де-не-де стоїть засохле соняшничиння й тихо шурхотить, нагадуючи про гарячі дні літа, коли воно цвіло жовтими решетами на городах, просіваючи сонячний пил. Зів'яли, поникли від нічних приморозків квіти біля хат, тільки одні високі синенькі стоять. Їх у народі називають «мороз», може, через їхню стійкість до холоду, а може, через цвітіння, що нагадує голубуватий іній раннього приморозку» (І. Цюпа).

- ❖ Виконайте тести.

У котрому рядку представлено дієслова, що мають граматичне значення 1-ї особи множини?

1. Чую, бачимо, колю, робить, гоїмо.
2. Ідете, зріжемо, будемо годувати, пастимемося, пізнаємо.
3. Відповімо, хочемо, повісьмо, крикнімо, ставмо.
4. Ляжемо, моргнімо, читали, будеш рвати, збудуйте.
5. Шепочемо, дамо, зробимо, полощу, муркочуть.

У котрому рядку всі дієслова, що належать до однієї дієвідміни.

1. Вити, чути, бачити, кричати, бурмотіти.
2. Будувати, мішати, сидіти, мити, шити.
3. Булькотати, терти, полоти, жовтіти, побороти.
4. Муркотати, муркотіти, цокотіти, гнати, біліти.
5. Доїти, крити, горювати, синіти, кинути.

У котрому рядку всі дієслова мають однакове граматичне значення способу?

1. Будує, муркочу, женуть, робиш, колоти.
2. Чуєш, глянув, буду сидіти, сіють, знайшов би.
3. Відповіси, пектиму, напишемо, буду лазити, загубити.
4. Виженіть, чистьте, повір, моргнімо, повісьмо.

5. Покликала б, стояв би, ходили були, нехай приходять, буду чекати.

У котрому рядку пасивні дієприкметники минулого часу?

1. Загорілий, змерзлий, дрижачий, погризений.
2. Клепаний, плутаний, розігрітий, роздутий.
3. Збуджений, посинілий, зів'ялий, розталий.
4. Перевернений, розталий, посилений, погоджений.
5. Люблячий, крокуючий, посивілий, здичавілий.

У котрому рядку дієприслівники?

1. Стрибаючи, написавши, створено, змарнілий, збудований.
2. Задивившись, подивитися, зрозумівши, вируючи, шити.
3. Одержуючи, стежачи, звільнивши, перемігши, втручаючись.
4. Прикрашений, загублений, тканий, люблячий, розмальований.
5. Говорячи, вигнавши, губити, понасіпало, сказано.

2. Формування базових умінь: розпізнавально-репродуктивні вправи допомагають учням засвоїти та закріпити базові мовні навички, йдеться про правильне написання слів, дієвідмінювання, побудову речень за зразком, використання правил орфографії та пунктуації.

❖ *Знайдіть помилку в доборі синонімів до дієслів?*

Не покоїтись – не бути похованим; не нервуватись – не дратуватись; ненавидіти – не любити когось; недочувати – погано чути; недоїдати – погано харчуватися; не вгавати – не переставати; не здужати – хворіти; неволити – примушувати робити; неславити – ганьбити; недобачати – погано бачити; не славити – не прославляти; недодивитись – допустити помилку.

❖ *Знайдіть помилки в особових закінченнях дієслів.*

Цокочуть, кажуть, булькочуть, доять, клеють, бояться, борються, співають, любеш, ізжджу, дасиш, роблять, синіють, відповідають, їжте, відпосиш, полять.

3. Моделювання за зразком: учні створюють нові речення чи тексти за зразком, застосовуючи вивчені правила.

❖ *Складіть речення з дієсловами майбутнього часу простої, складної та складеної форми (прочитаю, читатиму, буду читати).*

- ❖ *Створіть діалог із використанням дієслів наказового способу (принеси, іди-но, подаруйте).*

Отож зміст завдань може бути різним: підкресліть у тексті дієслова умовного та наказового способу; знайдіть у тексті дієслова 1-ї особи однини та множини теперішнього часу або 2-ї особи множини майбутнього часу; підкресліть дієслова минулого часу чоловічого та жіночого роду; поставте виділені дієслова у потрібній формі (вид, час, особа, число, рід); допишіть речення, використовуючи слова з дужок у потрібній граматичній формі; переписіть текст, уставивши пропущені букви чи розділові знаки.

Розпізнавально-репродуктивні вправи відіграють значну роль у навчанні мови, оскільки сприяють систематизації знань; розвивають уважність до мовних явищ; допомагають учням засвоїти правила через практику; створюють основу для подальшої творчої діяльності. Водночас вони легко входять в інтерактивний формат уроків української мови.

Висновки до розділу 3

Інтерактивні форми, завдання та вправи під час вивчення дієслівних форм становлять систему, яка сприяє ефективному опануванню мовного матеріалу, розвитку мовленнєвих навичок і стимулюванню активного навчання, водночас розвивають комунікативну компетенцію, формують грамотність і мотивують учнів до вивчення мови. Цю систему виформовують:

- різноманітні форми уроків, зокрема – урок-пошук, урок-семінар, урок-дослідження, у форматі яких учитель використовує низку прийомів інтерактивного характеру;
- інтерактивні вправи і творчі завдання як активні форми співпраці вчителя з учнями, яскраві маркери креативного підходу до вивчення дієслова;
- розпізнавально-репродуктивні вправи, що мають на меті закріпити ті або ті знання про дієслово і становлять систему вправ і тестових завдань на розпізнавання мовних явищ, формування базових умінь та моделювання за зразком;

- ігрові елементи – кросворди, ребуси, які допомагають закріпити знання про дієслово як частину мови в цікавій формі;
- діалогічні вправи – створення діалогів або рольових ігор, які тренують правильне вживання дієслів у контексті;
- онлайн-платформи та мобільні додатки – інтерактивні завдання з автоматичною перевіркою, що дозволяють навчатися самостійно.

ВИСНОВКИ

Освітній простір XXI ст. увиразнює значущість мовно-літературної галузі, яка спрямована на формування в учнів комунікативної компетентності, плекання любові до української мови, до України. У цьому контексті інтерактивні навчальні технології відіграють ключову роль у вдосконаленні комунікативних навичок учнів під час уроків української мови, виступаючи показником інноваційності освітнього процесу. Вони сприяють розвитку самостійної пізнавальної активності школярів, акцентують увагу на формуванні вміння колективно розв'язувати завдання, залучаючи до групових дискусій і проектної діяльності. Це, у свою чергу, сприяє реалізації комунікативно-діяльнісного підходу в освіті.

За нашими спостереженнями, *інтерактивні технології навчання* – це сучасні й динамічні методи освітньої взаємодії, які охоплюють моделювання реальних ситуацій, розвиток діалогічної мовленнєвої діяльності, організацію рольових ігор, колективне обговорення дискусійних питань у рамках групового та ситуативного навчання. Такий підхід створює комфортну атмосферу на уроці, сприяє розкриттю потенціалу учня, акцентує увагу на його кмітливості й наполегливості, а також допомагає формувати комунікативну компетентність. Загалом інтерактивне навчання спрямоване на формування цілісної, всебічно розвиненої особистості, воно сприяє розвитку в учнів навичок аналізу, співпраці, виявлення й розв'язання проблемних питань, вдосконаленню їхніх комунікативних умінь і навичок.

Сучасний урок української мови неможливий без інтерактивних методів навчання, які є ефективними завдяки методичним підходам, що сприяють активній участі учнів у процесі навчання. Використання таких методів на уроках української мови допомагає розвивати усне і письмове мовлення учнів, підвищувати їхню комунікативну культуру та словниковий запас, вчить критично мислити й обґрунтовувати думки, сприяє розвитку пізнавального інтересу до української мови і створює атмосферу співпраці та взаємодії в класі, що є важливим для ефективного впровадження компетентнісного підходу в освітній процес.

До *основних переваг* інтерактивних методів належить:

- ✓ активне залучення учнів до уроку, до колективно-групових обговорень, рольових ігор, проєктів, що робить сучасний урок динамічнішим і цікавішим;
- ✓ діалогічність і зворотний зв'язок, що забезпечує тісну взаємодію та співпрацю між учителем та учнями, дає можливість коригувати підхід до навчання відповідно до потреб класу;
- ✓ розвиток аналітичного та критичного мислення, що дає змогу учням аналізувати інформацію, ставити питання, дискутувати, формувати власні висновки;
- ✓ покращення комунікаційних навичок, уміння спілкуватися з опертям на толерантність та взаємоповагу;
- ✓ індивідуалізація навчання, що вивіщує учня як суб'єкта освітнього процесу, дає змогу йому працювати у своєму темпі, відповідно до потреб і стилю навчання.

Дієслово як частина мови формує чітку систему своїх граматичних форм, які вивчають учні 7-го класу, однак усвідомлення дієслова як особливого класу слів відбувається ще в початковій школі. Отож у 7-му класі учні вивчають інфінітив як початкову, неозначену форму; способові форми, представлені дійсним, наказовим та умовним способом; дієприкметник, дієприслівник, дієслівні форми на -но, -то. Вивчення цієї динамічної за своєю лінгвістичною природою частиною мови передбачає активне використання інтерактивних технологій. Адже з-поміж ключових завдань у цьому контексті важливо мовну компетентність учня, який усвідомлює дієслово як самостійної частини мови, що має значення, формально-граматичні та синтаксичні ознаки; уміє визначати дієслово на рівні речення, вказувати його граматичні категорії, обґрунтовувати належність до певної дієвідміни; уміє утворити видову пару, визначає засоби дієслів доконаного чи недоконаного виду; обґрунтовує написання орфограм, не порушує акцентуаційних норм при вимові дієслів; виявляє та виправляє помилки, пов'язані з вивченими орфографічними правилами; коректно використовує дієслова відповідно до типу

мовлення; аналізує стилістичні функції дієслів у художньому та публіцистичному тексті, в офіційно-діловій документації; самостійно складає речення, текст, моделює діалогічні ситуації з використанням усіх дієслівних форм; редагує тексти; створює власні висловлювання на соціокультурні теми, увиразнюючи експресивний потенціал дієслів у різних стилях мовлення.

У процесі формування знань учнів про дієслово важливу роль відіграють *мультимедійні засоби*, які дають змогу вчителям використовувати різноманітні засоби, зокрема – відео, анімації, презентації, звукові ефекти, інтерактивні елементи, застосування інтернету, соціальних мереж, електронних бібліотек, що робить навчання більш цікавим та ефективним, покращує якість знань учнів, підвищує ефективність освітнього процесу.

До сучасних інтерактивних технологій, що сприяють кращому засвоєнню дієслова як частини мови в 7-му класі, належать:

- «інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології ситуативного моделювання;
- інтерактивні технології опрацювання дискусійних питань».

Серед *інтерактивних технологій колективно-групового навчання*, що їх використовують для активної взаємодії учнів у групах або командах для спільного набуття знань і навичок, виокремлено методи «Мікрофон», «Мозковий штурм», лінгвістичну дуель, експрес-опитування та ін. Основна їхня ідея підсилює процес навчання через колективну роботу, стимулює розвиток соціальних та комунікативних навичок учнів. Зокрема, «Мікрофон» дає змогу швидко відповісти на поставлене запитання, по черзі відповідати на запитання, аргументувати повідомлення, представляти власну думку, порівнювати її з поглядами інших. «Мозковий штурм» спроектований на розв'язання якоїсь конкретної проблеми (дієвідмінювання, правопис особових дієслівних закінчень, пунктуація в реченнях із дієприкметниковими зворотами та ін.) і стимулює учнів підібрати низку ідей за обмежений час. Межі між інтерактивними методами рухливі, адже, як засвідчує

наш досвід, «Мозковий штурм» можна розглядати в контексті методів колективно-групового навчання, а також і в межах ситуативного моделювання.

До *інтерактивних технологій кооперативного навчання*, що передбачають колективну участь та об'єднання учнів задля виконання завдання, належать різноманітні методи, пов'язані зі зміною ролей і поділом класу: робота в парах, робота в малих групах, «Коло ідей», діалог, інтерв'ю, «Синтез думок», «Два – чотири – усі разом», акваріум, карусель. У межах цієї технології учні працюють у малих групах, обмінюються ідеями, досвідом та знаннями, що сприяє розвитку комунікативних навичок і критичного мислення, кращому засвоєнню дієслова, наприклад: тем, що мають стосунок до способу дієслова, часу, синтаксичних функцій інфінітива, дієприкметника та дієприслівника, орфографічних моментів. Основною особливістю є акцент на взаємодії та співпраці, де кожен учасник не лише навчається, але й навчає інших. Цю технологію вирізняє: активна взаємодія, обговорення, взаємопідтримка, різноманітність ролей, адже кожен учасник має можливість бути як учителем, так і учнем.

До *інтерактивних технологій ситуативного моделювання* належать передусім імітаційно-рольові ігри, що сприяють удосконаленню українського мовлення, формуванню навичок і вмінь комунікації українською мовою в різноманітних ситуаціях, підвищують інтерес учнів до вивчення української мови як навчального предмета. Яскравими та динамічними виступають інтерактиви на зразок «Уявіть: ви – учитель!; Уявіть, що ви – адвокат!, що дають змогу учневі перебувати в різних рольових ситуаціях, при цьому актуалізувати питання, пов'язані з процесом засвоєння дієслова як частини мови. Ці технології репрезентують ігри, наприклад – «Гра-змагання», «Поясни слово». «Спіймай помилку!», що сприяють розвитку творчих здібностей учнів, покращенню засвоєння мовних знань про дієслівні форми, формуванню комунікативних навичок. Моделювання діалогів стимулює учнів до роздумів, сприяє розвитку їхнього креативного мислення, розвиває вміння використовувати мову в різних контекстах; метод ток-шоу допомагає учням вияскрасити навички публічного виступу та ведення дискусії, сприяє розвитку мовленнєвих та соціальних навичок учнів, допомагаючи їм краще засвоювати

матеріал та зберігати інтерес до навчання.

З-поміж *інтерактивних технологій опрацювання дискусійних питань* представлено методи, зокрема метод «ПРЕС», метод проєктів, які допомагають учням аналізувати складні питання, аргументовано виступати та брати участь у конструктивному діалозі, формують у школярів навички критичного мислення. З оперттям на вивчення дієслова в 7-му класі запропоновано цікаві проєкти на зразок «Життя дієслова»; «Театральна сцена дієслів»; «Дієслова у прислів'ях і приказках»; «Мова у сфері дієслова»; «Мандрівка в часі», що вирізняються своєю креативністю, можливістю учнів продемонструвати залюбленість українською мовою, свою наполегливість та інтелект.

У контексті інтерактивних форм проаналізовано функційний потенціал *уроків*, почасти урок-пошуку, уроку-семінару та уроку-дослідження. Варто зауважити, що на цих уроках можна використовувати ті або ті інтерактивні компоненти. Так, уроку-пошук передбачає активну взаємодію учнів під час пошуку та аналізу інформації, які, працюючи в групах, використовують підручники, наукові статті, електронні ресурси. Урок-семінар, який вимагає ретельної підготовки, сприяє розвитку аналітичного і критичного мислення, формує вміння дискутувати, представляти власну думку, виступити перед класом, ставити запитання та шукати відповіді. Урок-дослідження як одна з ефективних інтерактивних форм навчання морфології дозволяє учням активно залучатися до процесу навчання через виконання наукових досліджень та аналіз мовного матеріалу. На нашу думку, залучення наукових праць сучасних українських учених поглиблює вивчення дієслова як частини мови, мотивує учнів глибше вивчати українську мову.

Представлені у кваліфікаційній роботі *інтерактивні розпізнавально-репродуктивні вправи та завдання* заохочують учнів до активної участі в процесі навчання, адже учні не лише спостерігають за вчителем, а і взаємодіють з матеріалом, обговорюють його, виконують вправі, складають ребуси, розгадують кросворди. Безперечно, важливим у цьому контексті є мультимедійний супровід,

застосування сучасних технологій, освітніх онлайн-платформи, що робить сучасні уроки української мови більш цікавими та ефективними.

Для ефективного застосування інтерактивних технологій на уроках української мови важливо враховувати рівень підготовки учнів, створювати атмосферу співпраці та зацікавленості, добирати різноманітні форми роботи, які сприяють розвитку критичного мислення, творчості й комунікативних навичок сучасного учня.

Перспективу наших подальших наукових студій формує докладна систематизація інтерактивних методів, що їх можна використати на уроках української мови не тільки в контексті вивчення дієслова як частини в 7-му класі, а й інших тем і в різних класах, а також удоступнення цього важливого матеріалу у презентаціях, розміщення його на освітніх платформах для обговорення та коригування, для створення навчальних посібників, наукових праць з методики інтерактивного навчання на уроках української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Біляєв О. Вправи в навчанні мови. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 6. С. 2–5.
2. Бойко О. В., Шевченко Т. В. Інтерактивні методи навчання на уроках української мови. Закарпатські філологічні студії. Вип. 32. Том 1. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 9–14.
3. Бондаренко Н. Методи навчання української мови крізь призму компетентнісного підходу. *Дивослово*. 2013. № 12. С. 2–7.
4. Бондаренко О. А. Мовна гра в пізнавальній діяльності школярів. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2010. № 6. С. 2–6.
5. Борисенко В. Інформаційна графіка на уроках української мови. *Українська мова і література в школах України*. 2017. № 2. С. 17–20.
6. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. *Дивослово*. 2005. № 2. С. 5–9.
7. Варзацька Л. Проектна діяльність у системі компетентнісної мовної освіти. *Дивослово*. 2012. № 9. С. 7–9.
8. Варзацька Л. О. Форми і методи інтерактивного навчання. *Бібліотечка «Дивослова»*. 2006. № 4. С. 21–41.
9. Васильєва Н. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках предметів гуманітарного циклу. *Управління школою*. 2005. № 34. С. 18–22.
10. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови / за ред. І. Вихованця. К.: Пульсари, 2004. 400с.
11. Вихованець І. Р. Дивосвіт слова: Таїна слова. К. : Планета, 2015. 224 с.
12. Вінглівська Н. М. Методи й прийоми інтерактивного навчання на уроках української мови та літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 16/18. С. 84–90
13. Гаврилович Г. Метод гри у навчанні української мови як лінгводидактична проблема. *Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації*. 2012. С. 16–19.

- 14.Галаєвська Л. Методи активного навчання української мови в школі: на матеріалі синтаксису й пунктуації. *Українська мова і література в школі*. 2016. № 6. С. 16–21.
- 15.Герега Т. Інтерактивні методи на уроках. *Завуч. Шкільний світ*. 2004. №7. С. 7–13.
- 16.Голуб Н. Б. Вивчення дієслова в закладах загальної середньої освіти/ практичний посібник. К.: Педагогічна думка, 2020. 68 с.
- 17.Голуб Н. Категорійний апарат сучасної української лінгводидактики: проблеми і перспективи: зв'язок методів, прийомів, технологій навчання при вивченні української мови. *Дивослово*. 2013. № 6. С. 14–18.
- 18.Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова: підручник для 7 кл. закл. загальн. середн.освіти. К.: Грамота, 2014. 272 с.
- 19.Гончаренко Т. Особливості використання інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови та літератури. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2010. № 1. С. 77–83.
- 20.Горошкіна О. М. Інтерактивні методи навчання української мови. *Освіта Донбасу*. 2004. № 2. С. 29–34.
- 21.Горошкіна О. М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія. Луганськ: Альма-матер, 2004. 362 с.
- 22.Горошкіна О. М. Особливості використання інтерактивних методів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 7–10.
- 23.Дегтярьова Г. Застосування комп'ютерних методичних систем на уроках української мови та літератури. *Дивослово*. 2010. № 4. С. 2–4.
- 24.Донченко Т. До проблеми методів навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2005. № 7. С. 2–5.
- 25.Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022.143 с.

26. Когут О. І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури. Тернопіль: Астон, 2005. 204 с.
27. Козир М. Системний підхід до вибору методів і прийомів навчання мови у процесі розвитку дискусійних умінь учнів 5–7 класів загальноосвітніх навчальних закладів. *Українська мова і література в школі*. 2009. № 3. С. 5–7.
28. Козіна К. М. Інноваційні технології на уроках словесності. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2006. № 27. С. 3–7.
29. Копусь О. Функціонування методів навчання української мови в загальноосвітніх закладах різних типів. *Українська мова й література в сучасній школі*. 2012. № 11/12. С. 4–8.
30. Корнійко В. Гра як один із методів активного навчання на уроках української мови та літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. № 11. С. 32–34.
31. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Л.: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. 306 с.
32. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання. Розвиток комунікативних і мовних умінь. *Дивослово*. 2004. № 10. С. 2–11.
33. Кричун Л. Кроки назустріч розумінню: місце лінгвістичного алгоритму в сучасній системі інтерактивного навчання. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2008. № 9. С. 38–41.
34. Кульбабська О. В., Шатілова Н. О. Крок у професію. Методика навчання української мови у вищій школі: навч. посібник. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 384 с.
35. Кучерук О. Методи навчання в системі понять сучасної лінгводидактики. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 10–15.
36. Кучерук О. Сучасні технології навчання мови як методична проблема. *Українська мова і література в школі*. 2006. № 6. С. 17–21.

- 37.Лисенко Л. Урок української мови з використанням комп'ютерних технологій, 6 клас. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2005. № 4. С. 53–54.
- 38.Максимчук Г., Хом'як І. Інтерактивні методи навчання української мови. *Дивослово*. 2012. № 8. С. 18–21
- 39.Марущак О. Інтерактивні форми та методи роботи. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2006. № 23–24. С. 31–32.
- 40.Мельник Н. М. Впровадження інтерактивних технологій у навчально-виховний процес. *Початкове навчання і виховання*. 2006. №13. С. 2–3.
- 41.Мельничайко В., Криськів М. Проблемний метод на уроках української мови. *Українська мова та література*. 2016. № 17/18. С. 57–60.
- 42.Могила Н. Система інноваційних методів як засіб реалізації диференційованого навчання. *Українська мова і література в школі*. 2003. №5. С. 13–16.
- 43.Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.). URL: <http://surl.li/kifzdy> (дата звернення: 25.10.2024).
- 44.Нісімчук А. С., Падалка О. О, Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології. К.: Генеза, 2000. 368 с.
- 45.Пентилюк М. І., Караман С. О., Горошкіна О. М. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. К. : Ленвіт, 2005. 400 с.
- 46.Пентилюк М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Х. : Основа, 2007. 176 с.
- 47.Плиско К. М. Принципи, методи і форми навчання української мови : Теоретичний аспект. Х. : Основа, 1995. 240 с.
- 48.Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. К.: Видавничий дім «Слово», 2010. 328 с.
- 49.Побірченко Н., Коберник Г. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій. *Початкова школа*. 2004. №10. С. 8–10.

50. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. К. : Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.
51. Пометун О. Як навчити учителів інтерактивних технологій: з досвіду проведення інтерактивних тренінгів у системі перепідготовки педагогічних кадрів. *Управління школою*. 2004. №31(79). С. 22–28.
52. П'яст Н. Й, Цимбал О. А. Використання мультимедійних засобів навчання на заняттях української мови професійного спілкування. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2010. Вип. 4. С. 135–140.
53. Сербин С. Ф. Проблема використання інтерактивних методів у процесі навчання української мови та літератури: теоретичний аспект. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Педагогічні науки. 2016. Вип. 1. С. 131–137.
54. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків : ВГ «Основа», 2003. С. 107–111.
55. Січкарук О. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. Київ, 2006. 86 с.
56. Соколова С. Аспектуальні категорії українського дієслова. К.: Книга-плюс, 2021. 224 с.
57. Хробуст Ю., Підгурська В. Інтерактивні методи навчання в Новій українській школі. *Специфіка фахової підготовки майбутніх учителів на засадах компетентнісного підходу* : досвід, реалії, перспективи. Житомир, 2023. С. 91–94.
58. Чайка В. М. Основи дидактики : навчальний посібник. К. : Академвидав, 2011. 240 с.
59. Шабат-Савка С. Мовно-літературна освітня галузь у контексті інноваційних технологій навчання. *Мовно-літературна освітня галузь: розроблення, впровадження нових методик та практик навчання* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Чернівці: ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти, 2023. С. 159–166.
60. Щербина В. І., Волкова О. В., Романенко О. В. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури. Х. : Вид. група «Основа», 2005. 96 с.